

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Barbora Láholová

Aristotelés a jeho pojetí etiky a politiky

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací, pod vedením svého vedoucího bakalářské práce.

V Olomouci dne 23. 4. 2015

.....

Barbora Láholová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování cenných rad a materiálových podkladů k práci.

Obsah

Úvod	5
1 Osobnost Aristotela v kontextu antické filosofie	6
2 Aristotelovo pojetí etiky	8
2.1 Předmět a povaha Aristotelovi etiky	8
2.2 Roztřídění ctností	9
2.3 Mravní ctnost	9
2.3.1 Ctnost je středností	11
2.3.2 Výměr mravních ctností	11
2.4 Středové ctnosti	14
2.4.1 Statečnost	14
2.4.2 Umírněnost	16
2.4.3 Štědrost	17
2.4.4 Velkorysost	18
2.4.5 Velkomyslnost	18
2.4.6 Zdravá ctižádost	19
2.4.7 Klidnost	19
2.4.8 Pravdivost	20
2.4.9 Vtipnost	20
2.4.10 Přívětivost	20
2.5 Spravedlnost	21
2.6 Rozumové ctnosti	23
2.6.1 Výčet rozumových ctností	24
2.6.2 Vědění	24
2.6.3 Umění	24
2.6.4 Rozumnost	25
2.6.5 Moudrost	25
2.7 Přátelství	25
2.8 Vymezení a shrnutí slasti a strasti v Aristotelově etice	27
3 Aristotelovo pojetí politiky	28
3.1 Polis	28
3.2 Domácnost	30
3.2.1 Druhy vlády	30
3.2.2 Otroci	31
3.2.3 Ženy a děti v domácnosti	32
3.2.4 Vlastnictví - majetek a bohatství	33
3.3 Státní zřízení podle Aristotela	34
3.3.1 Druhy zřízení	34
3.3.2 Království a tyranie	35
3.3.3 Aristokracie	36
3.3.4 Oligarchie	37
3.3.5 Demokracie	38
3.3.6 Politeia (timokracie) ¹⁶⁰	39
4 Využití tématu ve výuce společenských věd a občanské výchovy:	40
Závěr	42
Seznam literatury:	43
Anotace	45

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je blíže seznámit čtenáře s Aristotelovým pojetím etiky, politiky a poukázat na možnosti využití ve výuce v našem školství. S Aristotelem jsem se seznámila na střední škole v rámci učiva základů společenských věd. Zde jsem si poprvé uvědomila, že filosofie jako věda je velmi zajímavý obor, proto jsem se rozhodla v budoucnu jít cestou, kde se s ní budu setkávat. Další cíl mého tématu je více popsat Aristotelovo pojetí etiky a politiky. Na středních školách je toto téma, i z hlediska času určeného k výuce, vykládáno v rychlosti a stručně. Chtěla bych svým čtenářům a zájemcům o toto téma umožnit náhled do mé bakalářské práce, aby se dozvěděli více o Aristotelových názorech na společenské hodnoty. Cílem mé práce je také objasnit klíčové pojmy dané problematiky.

Aristotelés byl významný antický filosof, který měl své ideje bod po bodu jasně seřazené. Ve svém výkladu etiky a politiky jasně poukazuje na souvislosti, které na sebe vzájemně navazují. Aristotelés žil ve 4. století př. n. l., i přesto jsou jeho myšlenky velmi nadčasové. Aristotelés vytvořil rozsáhlé etické uspořádání, které ovlivňovalo a stále ovlivňuje jednání a myšlení lidí na celém světě včetně moderního pohledu na soudobou filozofii.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se krátce věnuje osobnosti Aristotela. Ve druhé kapitole se věnuji již Aristotelově etice, která velmi úzce souvisí s následující kapitolou *Aristotelovo pojetí politiky*. V etice se nejvíce zabývám jak mravními, tak rozumovými ctnostmi, ty jsem jednotlivě popsala, neboť tvoří základ Aristotelovi etiky. Ve třetí kapitole rozebírám Aristotelovu politiku, kde se zabývám hlavními pojmy jako je *polis*, domácnost a její složení, také rozebírám jednotlivá státní zřízení. Poslední, čtvrtá kapitola je věnována využití tématu ve výuce.

V celém textu se objevují úryvky přímo z Aristotelových stěžejních děl - *Etika Nikomachova* a *Politika*, které blíže přiblíží rozebírané téma, a ze kterých ve své práci nejvíce čerpám.

1 Osobnost Aristotela v kontextu antické filosofie

Aristotelés, významný myslitel a filosof, se údajně narodil v druhé polovině roku 384 př. n. l. a pocházel z města Stageira ležícím na východním pobřeží poloostrova Chalkidiké. Aristotelés byl synem lékaře Nikomacha, který osobně léčil makedonského krále Filipa II. Jako matka je uváděna lékařka Faistis.¹ Zřejmě díky této lékařské výchově Aristoteles inklinuje k empirické a přírodovědecké filosofii. Ve svých sedmnácti letech odešel do Athén, nastoupil do Platónovy Akademie a zde také potkal svého životního učitele Platóna. Z počátků šlo Aristotelovo myšlení ruku v ruce s Platónovým, avšak je jasné, že se jejich názory postupem času rozešly, díky Aristotelovým empirickým sklonům. Pro Aristotela to nebylo jednoduché, protože jeho žákovská oddanost a přátelství k Platónovi byla veliká, ale větší přítelkyní mu byla pravda, jak později řekl.²

Po Platónově smrti měl Aristotelés nastoupit do čela Akademie, ale kvůli rozporům se tak nestalo. Vyučoval tedy v asijském Assu a později na Lesbu. Mezi lety 343-340 působil na makedonském dvoře v Pelle, kde se věnoval výchově prince Alexandra. Po té se vrací zpět do Athén a zakládá vlastní školu Lykeion, též označována jako peripatetická, protože Aristotelés měl ve zvyku při výuce procházet se svými žáky zahradami a podloubími (řecky *peripatos*).³

Aristotelés napsal řadu děl a díky opisovatelům se některá dochovala. Uvádí se cca 143 titulů, přednášek, sbírek a materiálů. Zabýval se přírodními vědami, fyzikou, zoologií, botanikou, medicínou, anatomií, mineralogií, ale i etikou, politikou, rétorikou a také literaturou. Aristotelés byl všestranný člověk, zabýval se různými okruhy a mnohé povýšil až na vědecký základ.⁴

Na sklonku života byl obviněn z podobných zločinů jako Sokratés, tj. z bezbožnosti, protože se nikdy nevyjadřoval k náboženským otázkám, proto bylo usouzeno, že nevyznává žádná božstva. Nakonec z obvinění sešlo a Aristotelés se rozhodl odejít s rodinou do Chalkidy, kde také v roce 322 př. n. l. zemřel.

¹ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 18 s.

² TRETERA, I., *Nástin dějin evropského myšlení*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1999. 94 s.

³ Tamtéž, 94 s.

⁴ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 24 s.

Aristotelés systematizoval celé tehdejší vědění. Vnesl do poznání přesné vymezení předmětu vědních oborů, pojmů, stanovil základní metody vědecké práce, hierarchicky vše uspořádal a je považován za největšího myslitele starověku.⁵

⁵ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 24 s.

2 Aristotelovo pojetí etiky

Primární literaturou pro Aristotelovo pojetí etiky jsem zvolila Etiku Níkomachovu. Tento spis se skládá z deseti knih.

2.1 Předmět a povaha Aristotelovi etiky

Aristotelova etika vychází z toho, že lidský život směřuje ke štěstí či blaženosti (*eudaimonia*). Každá věda a umění směřuje k nějakému dobru. Dobro je to, k čemu vše směřuje, a co je přirozené. Vše směřuje také k nějakému cíli. Existuje mnoho činností, účelů a cílů, ale všechny jsou podřízeny nějaké schopnosti. Například cílem lékařství je zdraví, loďářství loď. Hlavním cílem a úkolem člověka je tedy dobro. Z toho vyplývá, že přirozeně cílem člověka je naplnění vlastního úkolu (*ergon*). Dobro ve své podstatě náleží hlavně nauce politické, protože politika zasahuje do jednotlivých obcí.⁶ Aristotelova etika je jakýsi praktický návod k tomu, jak se stát dobrým občanem i dobrým člověkem. V rámci dobra se Aristotelés zmiňuje o tzv. nejvyšším dobru, které je dokonalé, a kterým je blaženost.⁷

Aristotelés chápal blaženost jako spokojenost, při které člověk dokáže pochopit a řešit své problémy. Základní blaženost vychází ze sebe samého, tedy z osobní svobody, to je na tom dokonalé.⁸ „*A tak prostě dokonalé jest to, co jest cílem úsilí o sobě a nikdy pro něco jiného. Takovým cílem jest především blaženost.*“ Z toho důvodu je dobro čistě osobní záležitostí a je nám všem vlastní.⁹ Člověk se má svobodně rozhodovat a nepodléhat při tom pocitům a pudům, protože člověk je bytostí myslící, používající rozum, který rozhoduje.¹⁰

Důležitou stránkou blaženosti je soběstačnost, protože dosáhnout shody u sebe samého není nic jiného, než usilovat o soběstačnost (*autarkeia*). Pokud člověk dosáhne soběstačnosti, dosáhne tím i naprosté nezávislosti na nikom a na ničem, pouze na sobě samém. Člověk tím dosáhne svobody a lehkosti. Pokud vyslechneme svoji vnitřní touhu a snažíme se žít podle sebe, dosáhneme božského stavu a tím se svět umoudří.¹¹

⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 25-26 s.

⁷ TRETERA, I., *Nástin dějin evropského myšlení*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1999. 104 s.

⁸ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 28 s.

⁹ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 34 s.

¹⁰ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 30 s.

¹¹ VERGELY, B., *Aristoteles aneb umění moudrosti*. 1. vyd. Praha: KMa s. r. o., 2008. 44-45 s.

Blaženost spočívá v činnosti (*energeia*) a v jednání (*praxis*). Aristotelés však nemá na mysli ledajakou činnost, ale činnost duše z hlediska zdatnosti - ctnosti. Dle Aristotela není možné, aby o blaženost mohlo usilovat zvíře, neboť pro to nemá přizpůsobenou duši, ani dítě, protože zatím není schopné takové zdatnosti.¹² Blaženost patří k věcem dokonalým, božským a hodným cti.¹³ Ctnostné činnosti jsou totiž stálejší, než vědomosti. Vědomosti jsou méně trvalé, ale ctnostný člověk se chová ctnostně automaticky. Blaženost je v ctnostné činnosti.¹⁴

2.2 Roztřídění ctností

Jak už bylo řečeno, blaženost je činnost duše, která je dokonalá a ctnostná. Totéž Aristotelés tvrdí o ctnosti. Lidská ctnost není zdatnost tělesná, ale duševní, stejně jako blaženost. Podle Aristotela je patrné, že i politik musí mít jistou znalost o duši a uvažovat o ní, stejně jako lékař musí znát anatomii, ale pouze pro určitý účel, který hledá a bude dostačující.¹⁵

Aristotelés rozdělil ctnosti na složku rozumovou a mravní. Rozumová složka spočívá v životním učení, proto potřebuje zkušenosti a čas. Mravní složka vzniká ze zvyku.¹⁶

2.3 Mravní ctnost

Mravní ctnost (*éthiké*) vzniká dle Aristotela ze zvyku, odtud obdržela i své jméno, neboť zvyk je řecky *ethos*. Z toho je patrné, že žádná mravní ctnost nám není dána přirozeně, protože to, co je přirozené, nemůže být zvykem změněno. Aristoteles uvádí příklad padajícího kamene, ten také přirozeně padá dolů a nemůžeme jej navyknout k tomu, aby padal směrem nahoru. Proto člověk má sám od sebe přirozené vlohy k tomu, aby mravní ctnost nabyl a zvykem pak změnil.¹⁷

Další otázkou je, jak jednotlivé ctnosti získáme, neboť toto téma je velmi důležité a jedná se o hlavní cíl celé Aristotelovy teorie etiky. Ctnosti dělají člověka dobrým a jsou svobodně zvolené. Aristotelés vychází z toho, že musí nejprve existovat činnost, aby vznikla ctnost, která je získaná (musíme jednat spravedlivě, abychom se stali spravedlivými).¹⁸

¹² ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 40-41 s.

¹³ Tamtéž, 46 s.

¹⁴ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 33 s.

¹⁵ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 46 s.

¹⁶ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 34 s.

¹⁷ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 49 s.

¹⁸ AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Níkomachově. II. Kniha*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2013. 7 s.

Jestliže ctnost vzniká na základě činnosti a z určitých příčin, je jasné, že stejně tak může zaniknout. Například existují jak dobří kytaristé, tak i špatní. Kdyby tomu tak nebylo, nebyla by potřeba učitelů a lidé by se rodili buď jako dobří, nebo špatní. Podle Aristotela je tomu tak i u ctností. Jedná-li člověk s lidmi, stává se spravedlivým i nespravedlivým, podobně jako člověk, který jedná v nebezpečných situacích, se stává buď statečným, nebo zbabělým. Proto je zapotřebí, abychom činností dali určitou povahu, protože stavy se řídí jejich rozdíly.¹⁹ Ctnost zaniká nadbytkem a nedostatkem. Zde ve druhé knize *Etiky* se poprvé Aristotelés zmiňuje o střednosti. To, co ctnosti zachovává je právě střednost, jinak řečeno, nesmíme nic přehánět. Tím je člověk nucen a motivován k sebekontrolě, aby směřoval k dobru.²⁰

Dle Aristotela se mravní ctnost vztahuje k pocitům libosti a nelibosti. Pro libost konáme to, co je špatné, naopak pro nelibost konáme to, co je dobré, krásné. Proto Aristotelés tvrdil, že základem je správná výchova a je důležité, abychom byli vedeni k ctnostem již od mládí.²¹

Další otázkou je, co je to ctnost. Aristotelés rozlišuje tři duševní jevy, a to city, vrozené schopnosti a stavy. Ctnost musí být tedy jeden z těchto principů. Pod pojmem lidský cit má Aristotelés na mysli strach, závist, radost, lásku, nenávist, touhu, žárlivost, soustrast, zkrátka vše, s čím je spojena libost a nelibost.

Vrozenými schopnostmi Aristotelés nazývá to, podle čeho se říká, že jsme citům přístupní. Například, jak jsme schopni cítit bolest, hněv nebo soustrast.

Stavy jsou zase to, co na nás působí, to, že se k citům chováme správně či nesprávně. Například, když se člověk hněvá, chováme se nesprávně, neboť hněv může být prudký a chováme se nekontrolovaně. Naopak správně se zachováváme, jestliže dosáhneme středu, tzv. „zlatá střední cesta“.²²

Podle Aristotela nemůžeme považovat city za ctnosti, neboť při citech pociťujeme vzrušení a nepoužíváme rozumu. Ctnosti nejsou ani vrozené schopnosti, protože nejde říci, že jsme dobří nebo špatní, navíc hlavním důvodem je to, že vrozené schopnosti jsou dány přirozeně, kdežto ctnosti a špatnosti ne, vyplývají ze zvyku, jak již bylo výše řečeno. Postupným vylučováním tedy Aristotelés došel k závěru, že ctnosti jsou stavy (*habitus*).²³

¹⁹ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 50 s.

²⁰ Tamtéž, 52 s.

²¹ Tamtéž, 52-53 s.

²² ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 56 s.

²³ Tamtéž, 56 s.

2.3.1 Ctnost je středností

Aristotelés tvrdil, že ctnostem náleží tzv. střed, který je nejlepší a možnou cestou k dosažení dobré ctnosti. Středem pak nazýváme to, co je od obou konců stejně vzdálené, není ani větší ani menší. Mravní ctnost se projevuje v ovládnutí citů a v jednání, zde se nachází jak nadbytek, tak nedostatek a střed. Nadbytek je chybou, nedostatek bývá kárán, naopak střed je správnou cestou, je chválen a je správný. Z toho vyplývá, že ctnost je středností, poněvadž se zaměřuje ke středu.²⁴

Lidé mohou chybovat různými způsoby, protože zlo má povahu neomezenou, kdežto dobro má povahu omezenou, a proto špatnosti náleží nadbytek a nedostatek, ctnosti náleží střednost. „*K dobru jdeme jednou jen z cest, ke zlu však cest vede víc.*“²⁵

Jestliže ctnost udržuje střed, jak jej určíme? Podle Aristotela se střed nachází mezi dvěma špatnostmi. Jedna náleží nadbytku a druhá nedostatku, a to tak, že ctnost si střed nalézá a volí, kdežto špatnosti míru v jednání a citech buď překračují, nebo ji nedosahují. Důležité je však zmínit, že ne každé jednání, a ne každý cit dosahuje středu, neboť sami o sobě jsou již špatnými (zbabělost), nebo naopak dobrými (spravedlnost).²⁶

Aristotelés připouští, že je obtížné být člověkem ctnostným, protože nalézt střed je nesnadný úkol. Podle Aristotela mají nejvyšší šanci tento střed nalézt znalci.²⁷

Chtěla bych zmínit, že je na každém z nás, jak se rozhodneme žít. Ctnostné jednání je totiž dobrovolné, stejně jako nectnostné jednání. Takto to hlásal Aristotelés a v dnešní době to stále platí, protože: „*Ctnost spočívá ve schopnosti uskutečnit život, jehož možnost si nosíme v sobě. Takový způsob žití je střední cestou mezi lhostejností a vášní.*“²⁸

2.3.2 Výměr mravních ctností

Ve druhé knize *Etiky* nabývají ctnosti konkrétní podoby. Aristotelés zde popisuje, jaké ctnosti náleží středu, a jaké nedostatku a nadbytku. Je zřejmé, že Aristotelův přehled ctností, na rozdíl od Platóna, není příliš systematický ani přehledný. Z toho důvodu jsem všechny ctnosti seřadila do následující tabulky:

²⁴ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 58 s.

²⁵ Tamtéž, 59 s.

²⁶ Tamtéž, 59-60 s.

²⁷ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 65 s.

²⁸ VERGELY, B., *Aristoteles aneb umění moudrosti*. 1. vyd. Praha: KMa s. r. o., 2008. 43 s.

Nedostatek	Střed	Nadbytek
bázeň	statečnost	smělost
necitlivost	umírněnost	nezávaznost
lakomství	štědrost	marnotratnost
malichernost	velkorysost	nevkus, okázalost
malomyslnost	velkomyslnost	nadutost
nedostatek ctižádosti	zdravá ctižádost	ctižádostivost
bez hněvu	klidnost	zlost
záludnost	pravdivost	chlubivost
mrzutost	vtipnost	šaskovství
nevrlost	přívětnost	pochlebování, lichotivost
	spravedlnost	

Tabulka 1 – Přehled mravních ctností ²⁹

Mezi bázní a smělostí je středem statečnost. Člověk, který překročí míru statečnosti je jen nerozvážený, kdežto člověk, který se ke středu ani nepřibližuje, je zbabělec.³⁰ Pojem bázeň nebo zbabělost je definována jako očekávání zla. Zbabělý člověk se bojí všeho zlého, co může přijít, ale na rozdíl od statečného člověka se k tomu nepostaví čelem. Takovými situacemi, před kterými zbabělý člověk stále utíká, jsou například chudoba, nemoci, nebo smrt. Statečný člověk se samozřejmě také bojí, ale dokáže s tím bojovat a vyrovnat, neboť statečnost je ctnost a ctnostný člověk nalézá naději. Existuje zdravá bázeň tzn., že se člověk bojí, když má, a kdy se to dá očekávat. Zbabělý člověk se bojí i v situacích, kdy to není třeba, nebo se bojí, když ke strachu není důvod. Naopak člověk, který nezná strach a nemá žádné obavy, jedná špatně a je člověkem smělým.³¹

Při slastech a starostech je středem umírněnost, nadbytkem nezávaznost a nedostatkem necitlivost. Lidé, kteří neprožívají žádné prožitky, slasti či starosti, jsou lidé citově chladní až bezcitní.³² Naopak v případě umírněnosti je slast určitým dobrem, protože člověk má tendenci směřovat ke slastem přehnaně, než se slastem přehnaně vyhýbat. Nezávaznost je

²⁹ Podobná tabulka se nachází v knize *Etika Nikomachova*, 1996. 362-367 s.

³⁰ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 60 s.

³¹ Tamtéž, 82 s.

³² Tamtéž, 60 s.

nadbytkem slasti a je v rozporu se správným úsudkem rozumu. Hranice mezi těmito vlastnostmi je velmi tenká a není jednoduché je popsat.³³

V peněžních záležitostech, v rámci dávání a brání je středem štědrost, nadbytkem marnotratnost a nedostatkem lakomství. Co do nadbytku a nedostatku, je lakomství a marnotratnost v poměru opačném. Lakomý člověk rád všem bere, ale nedává nikomu nic, marnotratný člověk všem rozdává, ale nebere si téměř nic. Štědrost je definována jako menší bohatství. Dále, co se týká peněžních záležitostí, máme i jiné vlastnosti jako je malichernost, velkorysost a okázalost. Středem je velkorysost, ta je definována jako větší bohatství, než v případě štědrosti.³⁴ Rozdíl mezi štědrostí a velkorysostí je kvantita bohatství, k němuž se daná ctnost vztahuje. Štědrost, stejně jako velkorysost, vyjadřuje míru přijímání a dávání.³⁵

Mezi ctí a nectí je středem velkomyslnost, nadbytkem nadutost a nedostatkem malomyslnost. Velkomyslný člověk směřuje k velké cti, ne však za každou cenu, zkrátka jak se sluší a patří.³⁶

Co se týče cti, podobnou ctností jako je velkomyslnost, je i tzv. „zdravá ctižádost“. Obě tyto ctnosti jsou schopny velkých věcí, avšak v přiměřené míře. Ctižádostivý člověk touží po cti více, než má, a touží ji mít za každou cenu. Naopak člověk bez ctižádosti netouží po cti a po tom, aby byl cten.³⁷

Aristotelés popisuje zdravou míru hněvu, neboť si je vědom toho, že se každý člověk občas hněvá. Vlastnosti hněvu pojmenoval následovně: středem je klidnost. Ten kdo míru hněvu překračuje, je člověk zlostný, ten, kdo pak míry nedosahuje, je člověk bez hněvu.³⁸

Aristotelés dále popisuje tři vlastnosti, které se týkají společenského vystupování a jednání. U těchto tří vlastností je střednost správná, která si zaslouží chválu, kdežto krajnosti si zasluhují napomenutí.

První vlastností je pravdivost, která je středem. Je to nejlepší možný způsob, jak se postavit k různým životním situacím. Nadbytkem je chlubitost a nedostatkem pak záludnost.³⁹

Druhá vlastnost se týká společenské zábavy. Středem je vtipnost, tedy člověk, který je

³³ AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Nikomachově. II. Kniha*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2013. 20 s.

³⁴ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 60-61 s.

³⁵ AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Nikomachově. II. Kniha*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2013. 20 s.

³⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 61 s.

³⁷ Tamtéž, 111 s.

³⁸ Tamtéž, 61-62 s.

³⁹ Tamtéž, 62 s.

vtipný a udržuje zábavu ve společnosti, je příjemným společníkem. Pokud dojde k přehnané míře vtipnosti, jde o tzv. šaškovství, což je nadbytkem. Nedostatkem je mrzutost. Mrzutý člověk kazí zábavu ve společnosti a na ostatní působí depresivně.⁴⁰

Třetí vlastností je přívětivost. Přívětivý člověk působí na své okolí příjemně a přátelsky. Nadbytkem je lichotivost a pochlebování. Lichotící člověk je ten, který nemá žádný vedlejší úmysl a přehání svoji přívětivost k ostatním. Pochlebníkem je člověk, který využívá přívětivosti ve svůj prospěch. Nedostatkem je nevrlost.⁴¹

Zvláštní vlastností, o které Aristoteles hovoří, je spravedlnost. Má v *Etice* své zvláštní místo, proto o ní pohovořím níže.

2.4 Středové ctnosti

Aristotelés v *Etice Nikomachově* dále mluví o jednotlivých středových ctnostech. Ve třetí a čtvrté knize popisuje, které ctnosti opravdu náleží středu, a které se jen zdají být středovými. Dle Aristotela: „*Je třeba mluvit nejenom obecně, ale také to vztáhnout na jednotlivé případy. V rozpravách o lidském jednání jsou totiž obecné výroky dosti prázdné, zatímco výroky o konkrétních případech jsou pravdě blíže. Naše jednání se týká konkrétních skutečností, a naše výroky s tím musí být v souladu. Musíme je tedy vzít z popisu jednotlivých případů.*“⁴²

2.4.1 Statečnost

Jak už bylo řečeno, statečnost (*andreia*) je také středností. Statečnost je jednání, které vede člověka v ohrožení zdraví či života, ať už se jedná o jeho zdraví a život, nebo jde o zdraví a život druhých. Statečnost také můžeme chápat jako jakousi odvalu. Zbabělost lze chápat jako nedostatek odvahy, kdežto smělost lze chápat jako nadbytek odvahy. Zbabělec utíká před nebezpečím, smělý, opovážlivý člověk zase veškeré nebezpečí ignoruje.⁴³

Než přejdeme k jednotlivým druhům statečnosti, zmíníme se o sebevraždě tak, jak ji chápal Aristotelés. Sebevražda není statečnost, neboť člověk, který si přivodí smrt, aby se

⁴⁰ Tamtéž, 62 s.

⁴¹ Tamtéž, 60 s.

⁴² ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 60 s.

⁴³ AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Nikomachově. II. Kniha*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2013. 19 s.

vyhnul chudobě, nebo zármutku, nepřísluší člověku statečnému, nýbrž zbabělci. Sebevrah se nerozhodne pro smrt, protože by byla krásná, ale protože chce uniknout nějakému zlu.⁴⁴

Aristotelés rozeznává pět druhů statečnosti:

- statečnost občanská
- statečnost ze zkušeností v jednotlivostech
- statečnost jednání ve vznětlivosti
- statečnost jednání v dobré naději
- statečnost z neznalosti

Některé z těchto druhů statečností nejsou dle Aristotela hodny toho, aby se jednalo o statečnost, některé jsou jen považovány za statečnost, ale opravdu tomu tak není.⁴⁵

Nejbližší pojmu statečnost se přibližuje statečnost občanská. Nejvíce statečných mužů a občanů se nachází v obci. Správný muž přijme statečně trest, který mu byl dán, a proto tito mužové jsou ctěni. Dle Aristotela, tato statečnost vzniká pro ctnost, tedy pro krásu, pro touhu, pro únik před hanbou, která je ošklivá.⁴⁶ Aristotelés dále popisuje statečnost, která se jen zdá být statečností, ale opravdu ji není. Aristotelés uvádí příklad vojínů, jejichž velitelé je nutí jít do boje, z kterého nesmějí utéct. Pokud voják uteče, bude zabit. Vojín tedy poslechne a zůstane, ale ne ze statečnosti, nýbrž z bázně před smrtí.⁴⁷

Druhým typem statečnosti je tzv. statečnost ze zkušeností v jednotlivostech. Aristotelés zde také uvádí příklad z válečného bojiště. Rozeznává vojíny, kteří jsou vycvičení, a kteří nevycvičení, tedy ti, kteří mají více zkušeností v boji. Dle Aristotela je jasné, že zvítězí ten, kdo má zkušenosti, který umí rozdávat rány, a který se dovede bránit, než ten, kdo je v boji poprvé. Podle Aristotela se nejedná o statečnost a hrdinství, protože zvítězí voják, který je obratnější, silnější a zkušenější. Rozhodují tedy spíše zkušenosti a ne statečnost.⁴⁸

V souvislosti se statečností bývá uváděna také vznětlivost. Dle Aristotela i stateční lidé jsou vznětliví, neboť jednají pro krásu a vznětlivost pak s nimi spolupůsobí. Vznětlivost je totiž dobrá jedná-li se o nebezpečí, protože nás povzbuzuje k výkonům a síle. Nejpřirozenější statečnost tedy pochází ze vznětlivosti a je pravou statečností pod podmínkou, že se připojí ještě rozumná rozvaha a pohnutka. Naproti tomu lidé, kteří se

⁴⁴ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 85 s.

⁴⁵ Tamtéž, 483 s. (obsah)

⁴⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 85 s.

⁴⁷ Tamtéž, 86 s.

⁴⁸ Tamtéž, 86 s.

zlobí, jsou vznětliví a chtějí se mstít, pociťují radost, nebojují pro krásu, nýbrž pro radost a mstu. Nemá to s rozumem nic společného, protože tito lidé bojují z vášně, proto se nejedná o statečnost.⁴⁹

Stateční nejsou ani lidé, kteří chovají v sobě neúměrnou dobrou naději. Aristotelés uvádí příklad vojína, který několikrát zvítězil. Tento člověk se podobá lidem, kteří jsou odvážní, avšak je jen opilý svou silou a myslí si, že se mu nic nestane, proto se vrhá do boje nerozvážně. Následně buď zemře, nebo se dá na útěk, pokud boj neprobíhá dle jeho představ. Proto tento člověk není statečný. Naproti tomu ctnostní a stateční lidé chovají také v sobě dobrou naději, ale v nebezpečí náhlém a ne předvídaném. Statečný člověk se na nebezpečí nepřipravuje, ale statečnost nalézá v sobě samém. Tato statečnost pochází více z duševního stavu člověka, je tedy dobrá.⁵⁰

Statečnými se jeví i lidé neznalí. Tito neznalí lidé však nemají žádné zásady. Jeví se statečně do té doby, dokud nepřijde něco, co neočekávali, nebo dokud nezjistí, jak se věci opravdu mají. Takoví vojíní v boji nezůstanou, ale naopak z boje utečou. Nejedná se tedy o statečnost.⁵¹

2.4.2 Umírněnost

Jak již bylo řečeno, při slastech a starostech je středem umírněnost (*sófrsyné*). Slasti a starosti jsou rozkoše, proto tato ctnost náleží nerozumné složce duše. Aristotelés rozlišil rozkoše tělesné a duševní. Umírněnost se projevuje spíše v tělesné rozkoši, ale ne ve všech. Například sluch. Ten, kdo se těší ze zpěvu ptáků, z poslechu hudby nebo z přednesu, nenazveme člověkem umírněným. Umírněnost a nezávaznost se vztahují k rozkoším, které jsou společné i pro jiné živočichy, například hmat a chuť.⁵²

Dle Aristotela jsou rozkoše společné a přirozené, a také zvláštní a získané. Například žádost po potravě je přirozená, a také společná pro nás pro všechny. Dle Aristotela v přirozených rozkoších lidé chybují jen v jednom případě, a to vzhledem k „příliš mnoho“. Pokud se člověk stravuje a pije až k přeplnění, takový lidé se nazývají jedlíky. Zvláštní rozkoše nejsou více specifikovány, pouze je řečeno, že tito lidé překračují

⁴⁹ Tamtéž, 87 s.

⁵⁰ Tamtéž, 87-88 s.

⁵¹ Tamtéž, 88 s.

⁵² ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 90-91 s.

přirozenou míru ve všem.⁵³ Přirozené je ukojit potřebu, na druhou stranu se Aristotelés domnívá, že všeho moc škodí. Člověk umírněný poslouchá svůj rozum, neboť cílem člověka i rozumu je krásno. Takový člověk si uměřeně žádá co má, jak má a kdy má; tak káže i úsudek rozumu.⁵⁴

2.4.3 Štědrost

Už jsme si řekli, že štědrost (*eleutheriotés*) je středností co do statků ve smyslu dávání, a co se týká menšího bohatství. Lze říci, že většina lidí nedisponuje velkým majetkem, proto je tato ctnost běžnější, než velkorysost.⁵⁵ Statkem nazýváme vše, co má nějakou peněžní hodnotu. Marnotratnost a lakomství jsou pak nadbytkem a nedostatkem.⁵⁶ Štědrý a ctnostný člověk nejlépe ví, komu dávat, kdy dávat a kolik. Také rozlišuje lidi, kteří peníze potřebují, a kteří si je nezaslouží, protože jeho dobrotu jen zneužívají. Štědrým člověkem se tedy nazývá ten, kdo dává, a protože lidi rádi přijímají, je tato ctnost nejoblíbenější ze všech ctností.⁵⁷

Dále Aristotelés popisuje povahu štědrého člověka. Ctnostné skutky jsou krásné a konají se pro krásno, proto i štědrý člověk dává pro krásno a dává spravedlivě, a to bez odporu, neboť ctnostný skutek je příjemnou záležitostí.⁵⁸ Štědrý člověk také bere ohled na ostatní, ne jen na sebe, a těší ho, když někomu může pomoci. Peněžní prostředky, bere tam, kde je to správné, nejlépe ze svého vlastního jmění. Důležité také je, že štědrý člověk nemusí být nutně bohatý a nezáleží na množství a velikosti darů, hlavně záleží na dobrém úmyslu dárce. Nejlepšími štědrými lidmi jsou ti, kteří si své jmění nevydobyli, neboť nezkusili nedostatku, ale kteří svůj majetek převzali. Štědrý člověk také lehce nezbohatne, neboť není hrabivý, ale rád rozdává a peněz si cení jako prostředku k dávání. Rovněž nepřekračuje míru, neboť štědrý člověk dává s mírou tolik, kolik má prostředků a na co má. Ten, kdo pak míru překročí, je člověkem marnotratným. Ten, kdo jen majetek shromažďuje, je lakomí.⁵⁹

⁵³ Tamtéž, 92 s.

⁵⁴ Tamtéž, 95 s.

⁵⁵ AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Nikomachově. II. Kniha*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2013. 20 s.

⁵⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 96 s.

⁵⁷ Tamtéž, 97 s.

⁵⁸ Tamtéž, 97 s.

⁵⁹ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 98 s.

2.4.4 Velkorysost

Velmi podobnou ctností, jakou je štědrost, je i velkorysost (*megaloprepeia*), neboť také souvisí s hmotnými statky. Dle Aristotela, rozdíl mezi štědrostí a velkorysostí závisí na nákladnosti. V této vlastnosti hraje velkou roli velikost.⁶⁰ Například štědrý člověk daruje žebrákovi malý obnos peněz, za které si koupí jídlo na den. Velkorysý člověk daruje žebrákovi teplé oblečení, jídlo, možná i postaví ubytovnu pro více žebráků, aby měli kde spát. Z toho vyplývá, že velkorysý člověk je zároveň ušlechtilý i štědrý, avšak štědrý člověk ještě nemusí být velkorysý, protože na to ani nemá prostředky. Velkorysý člověk je také rozumný, neboť dovede uvážit, jak velký dar či náklad darovat, samozřejmě to dělá pro krásu, protože to je všem ctnostem podobné. Ctnostný člověk také vynaloží svůj náklad, či dar ochotně a rád, neboť kdyby u toho mnoho počítal, kolik mu zůstane, to by bylo malicherné. Proto velkorysý člověk bude spíše uvažovat, jak co nejkrásněji a nejslušněji takový náklad vynaložit pro dobro ostatních. Rovněž takový člověk ví, co vše má ze svých prostředků vynaložit a jak, protože nutně nezáleží na velikém daru, ale na velikém činu.⁶¹ Mezi náklady, které jsou hodny pocty, patří například: dary bohům, potom dary stavby chrámů, oběti a cokoliv náleží k uctívání božstva vůbec, i cokoliv, co je konané pro obecné dobro.⁶²

Nedostatkem je malichernost, což znamená nevyrovnanost v oblasti dostat – dát. Naproti tomu, nadbytkem je nevкус či okázalost. Takový člověk dává svůj majetek na odiv, lze tuto vlastnost také definovat jako jakési plýtvání peněz.⁶³

2.4.5 Velkomyslnost

Velkomyslnost (*megalopsychia*) stejně jako velkorysost se vztahují k velikosti, k velkým věcem. Za velkomyslného člověka považujeme toho, který je hoden velkých věcí a také toho, který považuje sebe samého být hoden tyto věci vykonávat. Naopak ten, kdo se pokládá být hoden velkých věcí a není tomu tak, je nadutý. Ten, kdo se podceňuje a myslí si, že je hoden jen malých věcí a není tomu tak, je malomyslný. Velkomyslný člověk co do velikosti, a co do správnosti středu cení tak, jak tomu skutečně je, ostatní se hodnotí buď příliš mnoho, nebo příliš málo.⁶⁴ Velkomyslní lidé jsou čestní, neboť čest je

⁶⁰ Tamtéž, 102 s.

⁶¹ Tamtéž, 103 s.

⁶² Tamtéž, 104 s.

⁶³ AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Nikomachově. II. Kniha*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2013. 20 s.

⁶⁴ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 106 s.

nejvyšším dobrem. Cílem velkomyslných lidí je tedy čest, neboť velcí lidé se nejvíce pokládají za hodny cti, a to podle zásluhy. Aristotelés tvrdí o velkomyslnosti, že je jakousi „ozdobou ctností“, protože je činí většími a bez nich nemůže vzniknout. Aristotelés si je vědom, že je nesnadné být opravdu velkomyslným člověkem, neboť je to nemožné bez dokonalosti. Proto se člověk snaží usilovat o čest i ostatní ctnosti.⁶⁵

Velkomyslný člověk se ze všech sil snaží pomáhat ostatním lidem, avšak je do té míry dostatečně soběstačný, aby on sám žádnou pomoc nemusel přijímat. Dále je pravdomluvný a soudí pravdivě, není mstivý ani neobdivuje. Také nemluví o sobě a nenaříká, protože přísluší člověku, který sám sobě stačí. Velkomyslný člověk mluví vážně, avšak klidnou mluvou, protože moc dobře ví, že křikem se nikdy nic nevyřeší.⁶⁶

2.4.6 Zdravá ctižádost

Jak už bylo výše řečeno, velkomyslnost a zdravá ctižádost jsou si velmi blízké ctnosti. Aristotelés o této ctnosti pojednává velmi málo, dokonce nemá své jméno, proto je chápána spíše jako hranice mezi dvěma krajnostmi. Dle Aristotela je jasné, že v čem je nadbytek a nedostatek, musí existovat i střed. Pokud lidé touží po cti více či méně, než mají, existují i lidé, kteří touží po cti, jak se sluší a patří. Cílem člověka, který je naplněn zdravou ctižádostí a je ctnostný, by měly být činy pro krásu. Neměl by toužit po obdivu a po tom, aby byl ctěn.⁶⁷

2.4.7 Klidnost

Dle Aristotela je klidnost (*praotés*) středností, co se týká návalů hněvu. Jak jsme již řekli, každý člověk se hněvá, je však důležité najít tu správnou míru hněvu. Aristotelés tuto středovou ctnost nijak nepojmenoval, proto ji nazval klidností, neboť se kloní ke krajním hranicím. Aristotelés tvrdí, pokud se člověk hněvá pro to, proč má a na koho má, déle pak také, jak má, kdy a po jakou dobu, je člověk hoden chvály, tedy člověkem ctnostným.⁶⁸ Takoví lidé by se neměli nechat ovládat vášní, ale rozumem. Proto by měli být schopni odpustit a ne se mstít.

Nedostatkem je stav člověka bez hněvu. Podle Aristotela, kdo se nehněvá, nemá v sobě kousek citu ani bolesti, a proto se ani nebrání urážkám. Takový člověk se podobá

⁶⁵ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 107 s.

⁶⁶ Tamtéž, 109-110

⁶⁷ Tamtéž, 112 s.

⁶⁸ Tamtéž, 112 s.

otrokovi. Nadbytkem je zlost. Zlostní lidé se rychle rozhněvají, a to na koho nemají, nebo proč nemají, a také mají sklony mstít se.⁶⁹

2.4.8 Pravdivost

Pravdivost (*alétheia*) nebo také pravdomluvnost je středností, která je chválena a je krásná. Aristotelés zde má na mysli pravdivost z hlediska duševního stavu, z hlediska řeči a životního stylu. Takový člověk je dobrý, neboť hovoří pravdu i v situacích, kdy na tom nezáleží, tím spíše v situacích, kdy na tom záleží. Lži se vyhýbá, neboť je špatná.⁷⁰

Ted' si řekneme něco o chlubitosti. Člověk, který se rád chlubí, si osvojuje vlastnosti, které nemá, nebo větší než mu ve skutečnosti přísluší. Touží po slávě, cti nebo uznání. Z toho důvodu Aristotelés více kritizuje chlubitost, než záludnost.⁷¹ Záludný člověk je špatný, stejně jako chlubitý. Takový člověk je charakteristický tím, že zamlčuje své vlastnosti, nebo jednoduše nechce vyčnívat a přijmout slávu, která mu náleží.⁷²

2.4.9 Vtipnost

V životě každý člověk bezesporu potřebuje odpočinek a zábavu, proto Aristotelés i zde v tomto ohledu uvádí způsob, jak bychom se měli chovat ve společnosti, jak konverzovat a naslouchat. Vtipnost (*eutrapelia*) je středová ctnost a týká se míry toho, kdy je vhodné být vtipným, a kdy se to již nehodí. Vtipní lidé, hodni této ctnosti, bývají považováni za dobré společníky, neboť vědí, kdy je vhodné mlčet, kdy pronést vtip, a kdy naopak změnit téma, abychom dotyčného člověka, se kterým hovoříme, nepřivedli do rozpaků. Každý člověk je totiž jiný, a každému je nepříjemné něco jiného. Stejně jako máme dobré vtipy a špatné, nevhodné vtipy, máme také mrzuté lidi bez vtipu a šašky.⁷³

2.4.10 Přívětivost

Přívětivost (*philia*) je středová ctnost, která se dle Aristotela nejvíce podobá přátelství. Liší se tím, že přívětivý člověk nechová hlubší cit lásky k lidem, se kterými jedná a žije v obci, neboť stejně se chová k lidem neznámým, známým i cizím. Člověk, který zachovává střed, schvaluje to, co má a jak má, stejně tak i odmítá. Přívětivý člověk dává

⁶⁹ Tamtéž, 113 s.

⁷⁰ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 117 s.

⁷¹ Tamtéž, 116 s.

⁷² Tamtéž, 118 s.

⁷³ Tamtéž, 118-119 s.

přednost tomu, aby působil radost a ne bolest či zármutek. Také se řídí pravidlem, že vždy myslí na to, co je krásné a prospěšné.⁷⁴

2.5 Spravedlnost

Samostatnou kapitolu věnuji spravedlnosti, neboť má zvláštní místo v Aristotelově *Etice*, kde se jí věnuje celá Pátá kniha.

Spravedlnost (*dikaioyné*) je chápána jako mravní ctnost, avšak stojí mimo ostatní ctnosti, které jsme si vyjmenovali. V případě spravedlnosti Aristotelés nejprve uvažuje o spravedlivém a nespravedlivém jednání a o otázce, mezi kterými krajnostmi leží spravedlivé jednání, také přistupuje k otázce, jakým je středem.⁷⁵

O spravedlnosti a nespravedlnosti se mluví v různém smyslu a obě mají spoustu významů. Nejprve však vysvětluje, co je nespravedlnost a v jakém významu o ní hovoříme. Dle Aristotela nazýváme nespravedlivým člověkem toho, který nedodržuje zákony; za druhé je to člověk, který si přivlastňuje více, než má, a konečně ten, kdo nešetří rovnosti. Logicky spravedlivým člověkem je tedy ten, kdo zákony dodržuje a šetří rovnosti. Právo je tedy zákonnost a rovnost, bezpráví pak protizákonnost a nerovnost.⁷⁶

Aristotelés rozlišuje dva druhy spravedlnosti:

- spravedlnost celá
- spravedlnost částečná

Spravedlnost celá je zakotvena v zákonech, v zákonodárné moci a v poslušnosti zákonů. Zákony jsou pak utvářeny podle toho, aby prospívaly všem, nebo na základě ctností. Příkazují nám, z hlediska spravedlnosti, co máme dělat, a co nemáme dělat.⁷⁷ Aristotelés mluví o celé spravedlnosti jako o dokonalé ctnosti, neboť „*ve spravedlnosti ctnost jest ukryta všechna*.“⁷⁸ Statečnost celá je dokonalá také z toho důvodu, neboť ten, kdo ji má, dovede užívat jednotlivých ctností i vůči druhému, a nikoli jen pro sebe. Vládce by měl proto mít vztah jak k druhým, tak ke společnosti. Tato spravedlnost je tedy celou ctností, ne jen její částí, protože i nespravedlnost není jen částí špatnosti, ale je špatností celou. Nemá tedy žádné hranice a extrémy. Musíme však rozlišovat mezi pojmem spravedlnost a ctnost. Pokud se spravedlnost vztahuje k druhému, jde o spravedlnost,

⁷⁴ Tamtéž, 115 s.

⁷⁵ REZEK, P., *Spravedlnost jako zdatnost*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 57 s.

⁷⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 122-123 s.

⁷⁷ Tamtéž, 124 s.

⁷⁸ Tamtéž, 125 s.

pokud se jedná o stav, jde o ctnost.⁷⁹ Existuje ovšem spravedlnost a nespravedlnost, která je částí ctnosti. Nyní pohovoříme o spravedlnosti částečné.

Částečnou spravedlnost chápeme ve smyslu rovnosti a má dle Aristotela dva druhy: spravedlnost rozdíleci a opravná. Motivem nespravedlnosti je touha po zisku.⁸⁰

Rozdíleci spravedlnost spočívá dle Aristotela v tom, že existuje bezpráví, což je nerovnost, v tom případě musí existovat i nějaký střed a tím je rovnost. Rovností rozumíme právo, je-li tedy rovnost středem, je právo také středem. Právo se vztahuje vzhledem k projednávané věci a vzhledem k osobám. Právo tedy nutně vyžaduje počet nejméně čtyř, neboť jsou dvě osoby, pro něž je právo, a dvě věci, v nichž se jim právo přiznává.⁸¹ Aristotelés v tomto případě přirovnává právo ke geometrické úměře, neboť úměra je rovnost poměrů a vyžaduje nejméně čtyři členy, stejně jako právo. Aristotelés uvádí příklad: „Jako se má a ku b , tak se bude míti c ku d , a tedy také záměnou: a má se ku c , jako se má b ku d .“⁸² V Aristotelově vzorci jsou A a B osoby, C a D jejich podíly nějakého dělitelného dobra, např: sumy peněz. Slovy tento vzorec znamená, že hodnota a velikost podílu osoby A , se má k hodnotě a velikosti podílu osoby B , pokud je to takto sestaveno, je to spravedlivé. Všichni se totiž shodují, že spravedlnost v rozdělování musí být podle nějaké hodnoty, třebaže všichni neuvádějí stejnou hodnotu, např: demokraté jí ztotožňují se svobodou, zastánci oligarchie s bohatstvím, atd. Tento spravedlivý podíl je středem, neboť existuje i podíl, který není dle úměry, tzn., že byl příliš velký či malý. Aristoteles tvrdí, že člověk, který jedná nespravedlivě, má příliš mnoho a člověk, který snáší bezpráví, má příliš málo toho, co je dobré. Tento druh spravedlnosti se nejčastěji používá v rámci peněz a majetku, který má být rozdělen mezi občany v obci.⁸³

Nyní přistoupíme ke spravedlnosti opravné. Dle Aristotela nezáleží na tom, zda dobrý člověk oloupil špatného anebo špatný dobrého, ani zda se cizoložství dopustil dobrý člověk anebo špatný. Zákon nahlíží pouze na rozdíl škody, neboť s osobami zachází jako s rovnými.⁸⁴ Opravná spravedlnost je důležitá z hlediska směřování majetku mezi lidmi. Dále je také důležité, zda je toto směřování dobrovolné, v tom smyslu, že se odehrává mezi dvěma souhlasícími stranami, jako je koupě, prodej či půjčka, nebo nedobrovolné,

⁷⁹ Tamtéž, 125 s.

⁸⁰ Tamtéž, 126 s.

⁸¹ Tamtéž, 128 s.

⁸² ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 129 s.

⁸³ REZEK, P., *Spravedlnost jako zdatnost*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 1996. 62 s.

⁸⁴ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 130 s.

kdy jeden snáší nespravedlnost druhého.⁸⁵ Úkolem opravné spravedlnosti je tedy náprava bezpráví, které jeden způsobil druhému. Jestliže A podvodem nebo násilím poškodí B, rovnost je porušena a úkolem soudce je znovu ji nastolit. Soudce se snaží nerovnost vyrovnat pokutou, protože tím zbaví pachatele zisku. Dle Aristotela je to tak: „*jako by byla přímka rozdělená na nestejně části a on odebral to, oč větší úsek přesahuje polovinu, a přidal to k menšímu úseku*“. Vzorcem opravné spravedlnosti tedy není geometrická úměra, nýbrž aritmetická úměra. Spravedlivé ve smyslu nápravy, je „středem mezi ztrátou a ziskem“. Termíny ztráta a zisk jsou vzaty z obchodního kontextu.⁸⁶

Aristotelés dále hovoří o odplatě. Nesmíme si plést odvetu s právem, jak například tvrdili pýthagorovci. Odveta totiž nepřísluší spravedlnosti.⁸⁶

Teď přistoupíme k otázce určení středu u spravedlnosti. Spravedlnost je středem mezi bezpráví činiti a bezpráví snášeti, ovšem nikoliv stejným středem jako u ctností, nýbrž jejím předmětem je střed. Nespravedlnost se pak vztahuje ke krajnostem. Spravedlivé jednání je dle úměry, naopak nespravedlivé jednání je proti úměře.⁸⁷

Dále v rámci spravedlnosti Aristotelés hovoří o slušnosti (*epikie*). Aristotelés si je vědom lidských slabostí včetně omylnosti soudce, proto tam, kde nedostačuje zákon, přichází na řadu slušnost.⁸⁸

2.6 Rozumové ctnosti

Jak bylo výše řečeno, rozumové ctnosti vychází z životního učení, proto je potřeba zkušeností, které vyžadují čas. V rámci rozumových ctností je důležité zmínit, že Aristotelés rozdělil duši na dvě složky, rozumovou a nerozumovou. Stejným způsobem Aristotelés rozlišuje dva druhy rozumových ctností:

- jsoucna, která nemohou být jinak – stránka poznávací
- jsoucna, která mohou být jinak – stránka usuzovací.

Dle Aristotela se v duši nachází trojí počátek, který ovládá jednání a pravdu: smysl, rozum a žádostivost.⁸⁹ Hlavní cílem rozumových ctností je praktické myšlení a pravda. „*Pravda tedy jest výkonem obou rozumových stránek. Jejich ctnosti tedy budou ty stavy,*

⁸⁵ REZEK. P., *Spravedlnost jako zdatnost*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 62 s.

⁸⁶ REZEK. P., *Spravedlnost jako zdatnost*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 65-66 s.

⁸⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 132 s.

⁸⁷ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 135 s.

⁸⁸ REZEK. P., *Spravedlnost jako zdatnost*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 81 s.

⁸⁹ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 150 s.

v kterých obě budou mít nejvíce pravdy“.⁹⁰ Aristotelés ovšem připouští, že pokud existuje pravda, musí existovat i lež. Počátkem celého jednání je tedy záměrná volba, která vychází ze žádosti a rozumové úvahy, kdy obsahem jednání je nějaký účel.⁹¹

2.6.1 Výčet rozumových ctností

Stejně jako u mravních ctností máme výčet i u rozumových ctností, kde jsou v *Etice* také popsány jednotlivě v celé šesté knize.

Mezi hlavní ctnosti, díky kterým duše nabývá pravdy, patří vědění, umění, rozumnost, moudrost a rozumění - neboť v domněnce se lidé mohou mýlit.⁹²

2.6.2 Vědění

Vědění (*epistéme*), patří mezi ctnosti, které nemohou být jinak. Proto hlavním předmětem vědění je nutnost - věčnost, zkrátka něco, co je již dané. „*Neboť to, co jest prostě nutné, jest věčné, a co jest věčné, nemá přirozeného vzniku a zániku.*“⁹³ Dále Aristotelés zdůrazňuje, že veškeré vědění se lze naučit, protože člověk se nenarodí, aby hned něco věděl, proto vědomosti získává učním. Z toho důvodu Aristotelés označuje vědění za stav dokazovací, protože při vědění je důležité znát počátek, aby člověk mohl vyvodit závěr. Neboť kdo zná jen závěr, bude mít vědění pouze nahodilé, neúplné.⁹⁴

2.6.3 Umění

Podle Aristotela je umění (*techné*) jakýsi tvořivý stav s pomocí pravdivého úsudku a spadá do ctností, které mohou být jinak. Oblast toho, co může být jinak, dle Aristotela může být buď předmětem tvoření, nebo jednání. Předmětem umění je pak trvalá dispozice tvořit s pomocí pravdivého úsudku.⁹⁵ Aristotelés uvádí příklad stavitelství, pokud něco stavitel staví, staví to pomocí tvořivého stavu a také díky rozumného úsudku. Dále dle Aristotela se „*veškeré umění týká vzniku a jest umělou činností a zkoumáním, jak by vzniklo něco, co může být i nebýt jinak a čehož počátek jest v tom, kdo tvoří, a nikoli v tom, co jest vytvořeno; neboť umění se nezabývá ani tím, co nutně jest nebo vzniká, ani*

⁹⁰ Tamtéž, 152 s.

⁹¹ Tamtéž, 151 s.

⁹² Tamtéž, 152 s.

⁹³ Tamtéž, 152 s.

⁹⁴ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 152 s.

⁹⁵ SYNEK, S., *Lidská přirozenost jako úkol člověka*. 1. vyd. Praha: Togga ve spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2011. 100 s.

*tím, co se děje přirozeně; vždyť to má počátek v sobě.*⁹⁶ Jinak řečeno, počátek umění je v tom, kdo ho tvoří, protože on je nositelem myšlenky a to, co vzniká skrze umění, má dobro samo v sobě.

2.6.4 Rozumnost

Abychom pochopili, co je rozumnost (*frónésis*), je třeba prozkoumat to, koho nazýváme rozumným. Dle Aristotela znakem rozumného člověka je schopnost správně uvažovat, usuzovat a zvažovat, co je pro někoho dobré a prospěšné a vede ke správně vedenému životu.

Rozumnost se týká věcí, které mohou být jinak a s pomocí pravdivého úsudku je prakticky činným stavem ve věcech, které jsou pro člověka dobré a zlé.⁹⁷ Rozumný člověk se rozhoduje a vše posuzuje na základě svého rozumu, ovšem záleží na každém z nás, jakou si zvolíme cestu naším životem. S tím souvisí pojem rozumění, které je hlavním předmětem jak vědění, tak rozumnosti i moudrosti, poněvadž, dokud člověk neporozumí, nedosáhne ani moudrosti, rozumnosti ani vědění.⁹⁸

2.6.5 Moudrost

Aristotelés chápal moudrost (*sofia*) jako nejdokonalejší rozumovou ctnost.⁹⁹ Moudrý člověk se vyznačuje tím, že zná veškeré důsledky vyplývající z počátku, neboť má poznat pravdu i v počátcích. Když je nesprávný začátek, tak i výsledek bude nesprávný, ač se jeví jako správný. Z toho vyplývá, že moudrost vychází jak z vědění, tak z rozumění věcí, které jsou svoji přirozeností nejhodnotnější.¹⁰⁰ Pokud bychom nevěděli a nerozuměli principům, nemůžeme se stát moudrými. Moudrost tedy patří mezi ctnosti, které nemohou být jinak.¹⁰¹

2.7 Přátelství

Přátelství (*filia*), ač není zařazeno v Aristotelově koncepci ctností, hraje velkou roli v jeho *Etice*. Dle Aristotela: „*Přátelství jest jakási ctnost anebo jest se ctností spojeno*

⁹⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 153 s.

⁹⁷ Tamtéž, 154 s.

⁹⁸ Tamtéž, 156 s.

⁹⁹ Tamtéž, 156 s.

¹⁰⁰ ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 40 s.

¹⁰¹ ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*. 3. vyd. Praha: Academia, 2001. 136 s.

a pro život jest velmi potřebné. Bez přátel by si nikdo nepřál žíti, byť i měl všechna ostatní dobra“.¹⁰²

Dále Aristotelés uvádí, že i zákonodárci v obci usilují o přátelství, neboť přátelství je dokonce více, než spravedlnost. Tam, kde jsou přátelé, není zapotřebí spravedlnosti, neboť mezi přáteli funguje spravedlnost automaticky.¹⁰³ Aristotelés považuje přátelství nejen za nutnost, ale přátelství je i něco krásného „*Neboť dobří mužové a přátelé jest totéž*“.¹⁰⁴

Aristotelés rozeznává tři druhy přátelství:

- přátelství, jehož cílem je příjemnost (rozkoš)
- přátelství, jehož cílem je užitečnost
- přátelství dokonalé, jehož cílem je dobro¹⁰⁵

Aristotelés pokládá za nejméně stabilní první dva druhy přátelství tj. přátelství pro příjemnost a užitečnost. Ti, kdo se přátelí pro užitek, nemají rádi druhého pro jeho osobu, nýbrž proto, že se jednomu od druhého dostává nějakého dobra. Stejně tomu tak je i u přátelství, jehož cílem je příjemnost (rozkoš). Aristotelés uvádí příklad: „*Lidé nemilují těch, kteří jsou vtipní, pro jejich osobní vlastnosti, nýbrž proto, že jsou jim příjemní*“.¹⁰⁶ Ti tedy, kdo se přátelí pro užitek, přátelí se pro své vlastní dobro, a kdo pro rozkoš, přátelí se pro svoji příjemnost a nikoliv proto, že dotyčná osoba je taková, jaká je, nýbrž proto, že je užitečná nebo příjemná.¹⁰⁷ Taková přátelství nejsou pevná a brzy se rozpadají, neboť „*když jeden není již užitečný nebo příjemný, přestává druhý milovati*“. Zásadní také je, že tyto dva druhy přátelství mohou navázat i lidé špatní, nectnostní¹⁰⁸.

Za dokonalé přátelství pokládá Aristotelés to, jehož cílem je dobro, protože tento druh přátelství je mezi lidmi dobrými a ctnostnými. Takové přátelství je pevné a lidé jsou mezi sebou pravými přáteli, neboť nepřejí dobro jen sobě, ale i druhému. Aristotelés ovšem připouští, že takový druh přátelství je vzácný a nelze jej navázat hned. Dokonalé přátelství potřebuje čas a zejména důvěru, protože důvěra se buduje postupně, a je nelehké si ji získat.¹⁰⁹

¹⁰² ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 199 s.

¹⁰³ Tamtéž, 200 s.

¹⁰⁴ Tamtéž, 200 s.

¹⁰⁵ Tamtéž, 205 s.

¹⁰⁶ Tamtéž, 202 s.

¹⁰⁷ Tamtéž, 202-203 s.

¹⁰⁸ Tamtéž, 205 s.

¹⁰⁹ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 204 s.

Dále Aristotelés hovoří o vzájemném propojování těchto druhů přátelství. Například mezi mužem a ženou je dle Aristotela přirozený přátelský svazek, protože člověk je svou přirozeností určen více pro život manželský, než pro život v obci. Muž se ženou bydlí, sdílí domácnost, a každý z nich má předem rozdělené úkoly (muž živí rodinu, žena plodí děti), proto si navzájem vypomáhají pro cíl svého společného dobra v domácnosti. V tomto přátelství je užitek i příjemnost, ovšem pokud oba budou k tomu i ctnostní, v domácnosti bude panovat jak radost, ta i dobro.¹¹⁰

2.8 Vymezení a shrnutí slasti a strasti v Aristotelově etice

Dříve jsme hovořili o mravních ctnostech, ke kterým se vztahují slasti (rozkoš) a strasti. Jestliže blaženost je spojena se slastí, člověk šťastný je ten, který se raduje.¹¹¹ Aristotelés pojednává o dobru, které je dvojího typu: dobro, které je prostě dobrem a dobro pro někoho. Z toho důvodu se stejně dělí i slasti a strasti. Strast je zlem a je třeba se jí vyhýbat, neboť je zlem prostě i pro ostatní.¹¹² Slast je naopak dobrem, ovšem musíme rozeznávat tělesné rozkoše od těch duševních. Co se týká tělesných rozkoší, ty jsou dobré jen nahodile, protože odhánějí bolest. Lidé pro nadměrnou bolest vyhledávají nadměrné rozkoše, a zvláště potom ty tělesné. Tělesná rozkoš se zdá být dobrou, ale ve skutečnosti tomu tak není, protože jednání, které k ní vede, pochází ze špatné přirozenosti.¹¹³ Pokud jde o duševní slasti, je důležité, aby se člověk radoval z toho, z čeho se má radovat, a aby nenáviděl to, co nenávidět má. Tyto city pociťujeme po celý život a mají vliv na ctnostný a blažený život. Člověk si žádá toho, co je libé a vyvaruje se tomu, co je nelibé.¹¹⁴ To, co působí libost je jednak nutné, jednak samo o sobě žádoucí. Nutné je to, co se vztahuje k tělu, tzn. věci týkající se výživy, pohlavní potřeby, a také tělesné věci, o kterých jsme se zmiňovali již u umírněnosti, jako je například hmat, chuť atd. Dále máme libosti, které nejsou nutné, ale jsou sami o sobě žádoucí, jako například: vítězství, čest, bohatství. Ten, který míru překračuje, se nazývá člověkem nezdrženlivým, například libost v přejídání.¹¹⁵

¹¹⁰ Tamtéž, 220 s.

¹¹¹ Tamtéž, 190 s.

¹¹² Tamtéž, 193 s.

¹¹³ Tamtéž, 196 s.

¹¹⁴ Tamtéž, 249 s.

¹¹⁵ Tamtéž, 177 s.

3 Aristotelovo pojetí politiky

Primární literaturou pro Aristotelovo pojetí politiky jsem zvolila Aristotelův spis *Politika* a Aristotelovu politickou teorii, kterou sepsal R. G. Mulgan.

3.1 Polis

Aristotelovo pojetí politiky vyplývá z pojmu *polis*, což je označení pro řecký městský stát, v němž Aristotelés žil. Hierarchie řecké *polis* představovala pro Aristotela jediný možný typ občanského života a považuje ji za nepostradatelnou pro rozvoj lidského potenciálu. Tento potenciál rozvíjí lidské dobro. Politická věda se tedy zaměřuje na celek lidského dobra.¹¹⁶ Toto pojetí Aristotelova dobrého života tvoří základ pro Aristotelovu politickou teorii.

Na začátku Aristotelés popisuje *polis* jako společenství (*koinónia*) a stává se dalším pojmem Aristotelovi politické teorie.¹¹⁷ „Každá obec jest jakýmsi druhem společnosti a že každé společenství jest sestaveno za účelem nějakého dobra – neboť všichni konají všechno pro něco, co se jim zdá dobré – jest zjevno, že sice všechna společenství směřují k nějakému dobru jako k cíli, ale zvláště a ze všech k nejvyššímu dobru to společenství, které ze všech má největší přednost a všechny ostatní v sobě zahrnuje. To jest obec a občanské společenství“.¹¹⁸ Z výroku je patrné že *koinónia* neboli „společenství“, „sdílení“ či „partnerství“ je založena pro nějaké dobro.

Podle Aristotela by mělo být toto společenství založeno jak na přátelství, tak na spravedlnosti a mělo by zahrnovat všechny mravní principy, kterými by se lidé v *polis* měli řídit, a se kterými jsme se již seznámili ve druhé kapitole.

V politice je klíčová částečná spravedlnost. Ta má za úkol řídit rozdělování výhod a majetku na základě rovnosti v poměru k zásluhám členům skupiny. Důležité však je, aby členové *koinónie* měli něco společného. Pod pojmem *koinónia* Aristotelés zahrnuje jak obchodní partnerství, tak i domácnost, jsou součástí *polis*, která je nejmnocnější a zahrnuje všechna společenství. V dnešní době bychom přirovnali *polis* k dnešnímu státu. Aristotelés vychází ze skutečnosti, že *polis* je společenstvím svrchované moci. Předpokládá, že politik

¹¹⁶ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 10 s.

¹¹⁷ Tamtéž, 21 s.

¹¹⁸ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 37 s.

prostřednictvím zákonů a institucí vlády má vliv na občany a přiměje je k dosažení dobrého života.¹¹⁹

Dále se od Aristotela dozvídáme, že *polis* je přirozená tzn., že existuje na základě přirozenosti, která se vyvinula z domácnosti a vsi.¹²⁰ *Polis* je pro Aristotela takovým biologickým organismem a pokouší se zjistit její přirozenost zkoumáním jejího rozvoje a růstu. První stádium tohoto růstu je domácnost založená na dvou základních odlišnostech v lidské přirozenosti tj. rozdíl mezi mužem a ženou a rozdíl mezi vládcem a ovládaným.¹²¹ Domácnosti se sdružují do vsí, ale ves je příliš malá, a proto se opět vsi spojují do společenství, do *polis*. Ta jediná je dle jeho soudu dost velká na to, aby mohla být nezávislá. Podnětem je zajištění životních potřeb. Z počátku se tedy lidé do *polis* sdružují kvůli prostým důvodům, jako je potřeba jídla, přístřeší a reprodukce. Jakmile jsou tyto důvody uskutečněny, mohou se zabývat vyššími cíli, jako je například hloubavá činnost – studium filosofie. Tím se *polis* stává soběstačnou, uspokojuje všechny lidské potřeby a představuje konečné stádium v oblasti rozvoje a růstu.¹²² „*Proto je polis dokonale přirozenou formou společenství, neboť dřívější společenství, z nichž vyrostla, byla přirozená. Toto společenství je cílem těch ostatních a jeho přirozenost je sama cílem, neboť konečný stav vývoje každé jednotlivé věci nazýváme její přirozeností, tj. tím, k čemu člověk ve svém bytí směřuje*“.¹²³ Aristotelés svým oponentům argumentuje názorem na přirozenost: je přirozené nejlepší a nejlepší je přirozené tzn., že *polis* je pro člověka nejlepší, a co je nejlepší, je přirozené. *Polis* je tedy pro člověka přirozená, neboť člověk je „politický živočich“ *politikon zoon*. Politický, protože člověk dokáže racionálně mluvit a myslet a živočich, protože člověk potřebuje vedení a řád, který je zajištěný vládou v *polis*.¹²⁴ Tím zároveň odmítá lidskou individualitu a vedení vlastním zájmem, proto si nemyslí, že by člověk dokázal spolupracovat bez jakéhokoliv vnějšího přinucení.¹²⁵

Aristotelés také hovoří o *polis* jako o „složeném celku“, protože lidé v *koinónii* se podílejí na společných aktivitách, i když se *polis* skládá z různých skupin lidí, navzájem se doplňují úkoly.

¹¹⁹ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 22-23 s.

¹²⁰ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 40 s.

¹²¹ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 30 s.

¹²² ŽEGKLITZ, J., *Velké postavy politické filosofie*. Praha: Občanský institut, 1996, 12-13 s.

¹²³ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 31 s.

¹²⁴ Tamtéž, 33-34 s.

¹²⁵ Tamtéž, 39 s.

Cílem *polis* je tedy dobrý život, na kterém se různá společenství podílí.¹²⁶

3.2 Domácnost

Podle Aristotela je základní složkou státu rodina, která je založena na manželství muže a ženy. Poskytuje optimální podmínky pro výchovu dětí. Aby byla domácnost úplná, musí se skládat z lidí svobodných i z otroků.¹²⁷ Důležitou postavou je hlava domácnosti. Je to spojovací článek mezi politickým společenstvím a domácností. Tato postava se stává plnoprávným občanem *polis*, má na starosti všechny členy domácnosti a rodinný majetek. Domácnost je řízena pomocí tří vztahů, které se odehrávají uvnitř domácnosti: vztah muže a ženy, otce a dětí, pána a otroka. V každém tomto vztahu vystupuje právě zmíněná hlava domácnosti jako vládce, ale pokaždé v jiném druhu vlády.¹²⁸

3.2.1 Druhy vlády

Každá *polis* a každá domácnost je dle Aristotela součástí procesu vládnutí a týká se vládce i poddaného. Vztah nadřazenosti a podřazenosti vidí Aristotelés v celém přirozeném světě. Podle Aristotela nelze, aby politici, králové, hlavy domácnosti a vlastníci otroků vládli stejným způsobem. Tvrdí, že mezi různými typy vlády existují kvantitativní i kvalitativní rozdíly, a ty mají pro politickou teorii význam. Pro Aristotela jsou důležité rozdíly v cílech a záměrech, pomocí kterých se moc vykonává a ne rozdíly z hlediska politických institucí.

Aristotelés rozlišuje „svobodnou“ a „despotickou“ vládu. Svobodná vláda vychází z jeho pojetí svobody, být svobodný znamená být nezávislý, existovat sám o sobě a nikoliv pro druhé. Základem svobodné vlády tedy je vztah mezi vládcem a poddaným, který se stará o zájmy poddaného. Zde neexistuje rozpor mezi tím „být ovládán“ a „být svobodný“, protože svoboda je spjata s nezávislostí hodnot a nikoliv s nezávislostí v jednání. U svobodné vlády dále Aristotelés rozlišuje královskou a politickou vládu. Královská vláda je vládou lepšího nad horším, kdežto politická vláda je vládou rovných nad rovnými. Politická vláda zahrnuje střídání vládců a ovládaných a je jedinou spravedlivou metodou střídání moci, na rozdíl od královské vlády, kde poddaní nemají vůbec žádnou účast na vládě.

¹²⁶ Tamtéž, 40 s.

¹²⁷ ARISTOTELÉS, *Politika I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. 53 s.

¹²⁸ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 53 s.

Protikladem svobodné vlády je dle Aristotela vláda despotická. „Despotický“ z řeckého slova *despotés* a znamená to doslova „pán otroka“. Despotická vláda se však neomezuje pouze na vztah mezi pánem a otrokem, ale týká se každého druhu vlády, kde vládce vládne ve svém vlastním zájmu, ne však v zájmu poddaných. Aristotelés tvrdí, že není nutné, abychom hledali rozdíl mezi dobrou a špatnou vládou. Podle něj si někteří lidé despotickou vládu zaslouží.

Podle Aristotela máme tedy tři obecné typy vlády: despotickou, královskou a politickou. Pomocí této klasifikace lépe porozumíme vztahům uvnitř domácnosti.¹²⁹

3.2.2 Otroci

Aristotelés vymezuje otroka jako jeden z „instrumentů“ nebo „nástrojů“. Je součástí pánova majetku a je nezbytný pro chod a existenci domácnosti. Je nástrojem činnosti a pomáhá pánovi ve věcech týkajících se života, tzn., že jeho vlastní zájem se neliší od zájmu jeho pána. Vláda pána nad otrokem je despotická, je tedy vykonávána v zájmu vládce. Otrok je tedy nesvobodný, protože nemá samostatnou hodnotu. Podle Aristotela nemůže být člověk považován za otroka jen proto, že byl zajat ve válce nebo se narodil otrokům, ale protože je svou přirozeností otrok, proto je pro něj prospěšné a spravedlivé, aby sloužil.¹³⁰ Existují lidé, kteří mají přirozené schopnosti pro to stát se otrokem a jsou vhodní k vykonávání určitých funkcí. Je-li někdo zajat ve válce, neznamená to, že se svou přirozeností hodí pro otroctví. Otrok by měl být silný, aby mohl vykonávat své povinnosti, zároveň by však neměl být štíhlý, neboť tato postava se lépe hodí pro politický život.¹³¹ „*Neboť ten, kdo je s to svým myšlením předvídat, je svou přirozeností vládce a pán, kdo je však schopen pouze tělesné práce, je určen k ovládání a je svou přirozeností otrok. Proto totéž přináší prospěch pánu i otroku*“.¹³²

Hlavní kritérium však nezávisí na tělesné stránce otroka, ale spíše na té duševní, psychologické. Je tedy nutné zkoumat povahu jeho mysli a duše. Tato úvaha vychází z teorie duše z *Etiky*. Aristotelés zde rozlišuje mezi dvěma racionálními částmi duše (*psyché*): rozumová a nerozumová, z nichž jedna radí a řídí, zatímco druhá cítí a touží,

¹²⁹ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 48-50 s.

¹³⁰ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 45-46 s.

¹³¹ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 53-54

¹³² ARISTOTELÉS, *Politika I*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1999. 49 s.

chápe a je poslušná rozumu.¹³³ Otrok má pouze tu druhou část duše. Má tedy jistý podíl na rozumu, ale nedisponuje plným rozumem, protože mu chybí první řídicí část duše.¹³⁴

Aristotelova úvaha o otroctví je jedna z nejslabších částí jeho politické teorie, protože si v některých situacích do značné míry protirečí a důvody, které uvádí, jsou rozporuplné. Například, tvrdí, že by otrok měl mít určitý podíl mravní ctnosti, jako je sebe ovládnutí a odvaha. Jenže pokud se od otroka očekává ctnostné jednání, musí být tedy schopen i nezávislého jednání a nepodléhal by bezhlavé poslušnosti a rozkazům svého pána. Co se týká přátelství mezi pánem a otrokem, Aristotelés toto přátelství popírá, neboť otrok je prostředek a nástroj. Jindy však tuto možnost připouští.¹³⁵ V *Etice* tvrdí, že s otrokem jako s otrokem se nelze přátelit, ovšem s otrokem jako s člověkem už je přátelství možné.¹³⁶ Otroku však chybí plný rozum, proto není ve své podstatě skutečným člověkem, aby se otrok mohl přátelit se svým pánem, je nutné se na něj dívat jako na rovného, tak jako na jiného člověka, tvrdí Mulgan.¹³⁷ To je hlavním úskalím Aristotelovi politické teorie otroctví.

3.2.3 Ženy a děti v domácnosti

Podle Aristotela hlava domácnosti vládne své ženě a dětem. Vládní vztah mezi nimi je svobodný, vláda je vykonávána v jejich zájmu. Způsob vlády mezi hlavou domácnosti a dětmi je podobný královské vládě, protože otec vládne sice v zájmu dětí, ale je jim přirozeně nadřazen. Děti jsou závislé na rodičích, protože schopnost uvažovat mají zatím nerozvinutou, a proto je vyžadováno, aby byly vedeny k sebekázni.

Co se týká žen, hlavním místem jejich působení je dům. Řecké ženy v té době neměly žádná politická práva a byly pod dohledem muže i doma.¹³⁸ Muž tedy rozkazuje a žena poslouchá „*Neboť mužské pohlaví se má k ženskému tak, že ono je svou přirozeností mocnější a toto slabší, a tak ono vládne a toto se mu podřizuje.*“¹³⁹

Aristotelés se snaží a podporuje udržení domácnosti z důvodu důležitosti osobních vztahů a soukromého vlastnictví, a proto na rozdíl od Platóna odmítá rovnost žen. Platón tvrdil, že by ženy měly být společensky i politicky rovnoprávné s muži, neboť tvoří

¹³³ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 1998. 55 s.

¹³⁴ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 46 s.

¹³⁵ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 1998. 55 s.

¹³⁶ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 218 s.

¹³⁷ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 1998. 56 s.

¹³⁸ Tamtéž, 58-59

¹³⁹ ARISTOTELÉS, *Politika I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 1999. 59 s.

polovinu svobodného obyvatelstva. Aristotelés se domníval, že by rovnost žen mohla vést až k rozpadu domácnosti, proto tuhle teorii nepodporoval a otevřeně se k tomu hlásil. Je-li domácnost přirozená, je přirozené i podřízené postavení žen. Aristotelés argumentuje tím, že žena má sice schopnost uvažovat, ale chybí ji autorita muže.¹⁴⁰ Aristotelés popisuje vládu manžela nad manželkou jako politickou vládu, a proto by v sobě měla zahrnovat střídání vládnutí mezi vládcem a ovládaným „ženě vládne tak, jako politik, a dětem tak, jako vládne král.“¹⁴¹ V tomto případě však k žádnému střídání mezi manželem a manželkou nedochází. Aristotelés se tomuto argumentu vyhýbá a v *Etice* nadřazení manžela nad manželkou přirovnává spíše k aristokracii, než k politické vládě. Aristokracie totiž předpokládá nadřazenost ctnosti na straně vládce. Aristotelés ovšem připouští, že manžel může předat ženě odpovědnost k záležitostem, ke kterým se „ženy hodí“.¹⁴²

3.2.4 Vlastnictví - majetek a bohatství

Dalším základním prvkem domácnosti, kromě osobních vztahů, je majetek a nabývání bohatství. Otázka vlastnictví a bohatství je předmětem zájmu Aristotelovy politické teorie a politiky, protože i hospodaření v jednotlivých domácnostech může ovlivnit fungování *polis* jako celku.

Aristotelés se zabývá třemi možnostmi nabývání hmotného majetku; za první, hlava domácnosti se zabývá výlučně výdělkem; za druhé, výdělek je jednou z věcí, kterou by se měla hlava rodiny zabývat; za třetí, hlava rodiny se sice zabývá nabýváním bohatství, ale užívá je jako prostředek k jiným, důležitějším účelům. Aristotelés se přiklání k druhé a třetí možnosti, tj. že hlava rodiny by se měla zabývat získáváním majetku a dohlížet na něj, ale není to však hlavním zájmem. Nesmíme zapomenout, že Aristotelés rozeznává majetek dle své teorie přirozenosti na majetek „přirozený“ majetek a „nepřirozený“. Přirozeným majetkem rozumíme dary země a moře tj. plodiny, ryby, domácí zvířata, zkrátka věci, které jsou lidem darovány přirozeně. Nepřirozený majetek nabýváme směnou za jiný, která uspokojuje přirozené potřeby člověka.¹⁴³

Růst obchodu podpořil ke vzniku měny, což do značené míry ulehčilo výměnný obchod, avšak Aristotelés s tímto nesouhlasil. Podle něj vznik peněz už nevede

¹⁴⁰ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 58-61

¹⁴¹ ARISTOTELÉS, *Politika I*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1999. 81 s.

¹⁴² ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 216 s.

¹⁴³ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 62-63

k uspokojení základních potřeb, ale k dosažení co největšího zisku. Vzniklo tzv. obchodování. Aristotelés považuje za absurdní, aby bohatství bylo něco takového, co jsou peníze, čeho se člověk nenají a zemře hladu.¹⁴⁴ Odkazuje se na krále Midase, kterému vše, co bylo podstrčeno, měnilo se ve zlato. „*Neboť výdělečné umění a přirozené bohatství jsou skutečně něco jiného a patří k umění vést domácnost, avšak obchodování nevytváří majetek všemi způsoby, nýbrž pouze jeho směřováním*“.¹⁴⁵ Také nesouhlasil s lichvou, která ještě více podporuje vznik peněz. Peníze totiž mohou zkazit celou mravní hodnotu člověka.¹⁴⁶

3.3 Státní zřízení podle Aristotela

Prvotní otázkou, kterou si Aristotelés pokládal, bylo jak charakterizovat občana, občanství. Podle něj se za občana nemůže pokládat ten, kdo jen pobývá na určitém území, protože zde se vyskytují i tzv. ne-občani, jako jsou cizinci a otroci. Aristotelés tvrdí, že občan musí disponovat určitými politickými právy, jako je právo podílet se na uplatňování spravedlnosti a právo na účast v politickém úřadu *arché*. Občanem se také nazývá ten, kdo je oprávněn k účasti a účastní se poradního nebo soudního úřadu.¹⁴⁷

Co se týká zřízení, Aristotelés za základní formu státu považoval *polis*, protože ta je tvořena určitým společenstvím lidí *koinónia*, kteří jsou občany. Občané se samozřejmě podílejí na politických úkolech, které vychází z občanství a politických práv. Aristotelés se však nejvíce zabýval obecným způsobem vlády, která vykonává svou činnost. Rozdělil zřízení do jednotlivých druhů a popsal, jaké z nich je nejlepší pro *polis*, a jaké je naopak nejhorším.¹⁴⁸

3.3.1 Druhy zřízení

Aristotelova klasifikace zřízení je šestičlenná a rozeznává je na základě dvou kritérií. První kritérium je zaměřené na občanské těleso, zda vládne jeden, několik nebo mnoho osob. Druhé kritérium je zaměřené na vládce, zda vládnou s ohledem na vlastní nebo společný zájem.

Mezi šest základních typů patří:

- Království – vláda jednotlivce s ohledem na společný zájem
- Aristokracie – vláda několika s ohledem na společný zájem

¹⁴⁴ Tamtéž, 63 s.

¹⁴⁵ ARISTOTELÉS, *Politika I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. 63 s.

¹⁴⁶ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 64 s.

¹⁴⁷ ARISTOTELÉS, *Politika.* 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 107 s.

¹⁴⁸ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 72 s.

- Politeia – vláda mnoha s ohledem na společný zájem
- Tyranie – vláda jednotlivce s ohledem na vlastní zájem
- Oligarchie – vláda několika s ohledem na vlastní zájem
- Demokracie – vláda mnoha s ohledem na vlastní zájem

Ačkoliv Aristotelés rozeznává těchto šest klasifikací, žádné z nich není jednoznačné. Za prvé nastává rozpor mezi přesným významem slov „několik“ a „mnoho“. Aristotelés nedefinuje skupinu lidí, z níž je menší či větší část vzata, co však jasné je, že skupina lidí se skládá ze svobodných dospělých mužů, kteří nejsou cizinci a považují se za občany *polis*. Občané jsou totiž ti, kdo jsou členy občanského tělesa a tvoří vládnoucí těleso. Pokud jde o vlastní nebo společný zájem, rozdíl spočívá v Aristotelově teorii pravého a přirozeného cíle *polis* tj. vláda svobodná a despotická. Svobodná vláda je vládou svobodných mužů, kteří jednají v zájmu vládců i ovládaných, zatímco vláda despotická se stará pouze o zájmy vládců.

Ke každému druhu zřízení připojuje Aristotelés tzv. dominantní princip, který má dvě stránky. Tento princip zahrnuje jak obecný cíl a účel celého společenství, tak i princip, díky němuž jsou ve společenství rozděleny statky i moc.¹⁴⁹

3.3.2 Království a tyranie

Oba tyto druhy jsou monarchie, tedy vláda jednoho člověka, avšak liší se druhem zájmu. Vláda tyrana je vládou despotickou, podobně jako vláda pána nad otrokem, zatímco vláda krále je vládou svobodnou, podobně jako vláda otce nad jeho dětmi. Tyran usiluje o požitky a vládne nedobrovolným poddaným, kdežto král usiluje o čest a vládne poddaným, kteří si ho dobrovolně zvolili. Pro tyrana je velmi důležité bohatství, které mu dopřává uspokojení svých zájmů a také bezpečnost. Co se týká bezpečnosti, tyran musí zaměstnávat žoldnéře, neboť se nemůže spoléhat na své nedobrovolné poddané. Tyranie patří k nejhorším zřízením vůbec, je to zvrácená forma království.¹⁵⁰

Aristotelés rozlišuje celkem pět druhů království.

Prvním je království spartského typu, kde jsou králové odpovědní pouze za vojenské a náboženské záležitosti, což je podle Aristotela spíše vojevůdcovství než království, které je buď dědičné, nebo zvolené.

¹⁴⁹ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 77-81 s.

¹⁵⁰ Tamtéž, 86-87 s.

Druhý typ je tyranský, protože je obvyklý u barbarů a povaha vlády je despotická a zákonná. Je to tedy směs království a tyranie, kdy úřad je dědičný.

Třetím druhem království je *aisymnéteia* neboli diktatura, která existovala už dříve u starých Hellénů. *Aisymnéteia* je druh barbarského království, povaha vlády je zde také despotická a zákonná, ale liší se od barbarského tím, že úřad není dědičný. Tyto dva druhy despotické monarchie jsou tyranským způsobem vlády, avšak Aristotelés tyto druhy považuje za královské, neboť jsou vůlí lidu.

Čtvrtý druh království je království hérojské doby a na rozdíl od předchozích druhů, nemá povahu tyranie. Králové vládou dobrovolným poddaným a úřad je dědičný. Moc je podřízena zákonům a králové mají jen určité pravomoci týkající se záležitostí obce, domácí a zahraniční politiky.

Pátým druhem je absolutní království *pambasileia*. Je to vláda jednoho člověka, který řídí vše a jeho moc je nadřazena nad jakýkoliv zákon.¹⁵¹

Aristotelés upřednostňuje první, spartský typ a poslední, absolutní typ království. Spartský typ je důležitý z hlediska vojevůdcovství a absolutní typ království je zajímavý z teoretických a filosofických důvodů. Třetí druh je extrémním a čistým druhem tyranie, je to protiklad absolutního království a objevují se zde typické charakteristické rysy tyranie: násilí, nezodpovědnost a sobectví.

Obecně se však Aristotelés dívá na království jako na primitivní typ politického vývoje, které je reprezentováno barbary a ranými Řeky, a které není vhodné pro soudobé řecké státy.¹⁵² Dle Aristotela jsou králové jakýmsi doplňkem k zákonům. To, co nejde přesně vymezit zákonem, o tom rozhoduje král.¹⁵³

3.3.3 Aristokracie

Aristokracie neboli „vláda nejlepších mužů“ je definována jako vláda několika s ohledem na společný zájem společenství v obci. Základním principem aristokracie je ctnost či „hodnota“ *axia*. Vládou zde tedy muži, kteří jsou absolutně ctnostní tj. ctnost dobrého muže a občana. Podle Aristotela je aristokracie ideálním státem, kde si jsou občané rovni a v níž je vláda vykonávána podle zákona. Aristotelés popisuje tři druhy

¹⁵¹ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 136-138 s.

¹⁵² MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymen, 1998. 88 s.

¹⁵³ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 116 s.

aristokracie, z nichž je každý druh smíšeným zřízením a využívá i jiných principů, než jen ctnosti.

První druh spojuje ctnost s bohatstvím a množstvím, jak tomu bylo například v Kartágu.

Druhý typ spojuje dva principy: ctnost a demokratický princip svobody, kdy příkladem je Sparta.

Třetí druh je politickým zřízením, které inklinuje spíše k oligarchii, protože tento typ spojuje oligarchické a demokratické principy. Je to princip bohatství a svobody, ale větší důraz se klade na bohatství. Aristotelova aristokracie je tedy smíšeným zřízením, kdy ani jeden typ není čistě aristokratický.¹⁵⁴

3.3.4 Oligarchie

Oligarchie je zvrácená forma státního zřízení, opakem je aristokracie. Je to vláda několika, co vládou ve svém vlastním zájmu. Dominantní skupinou jsou bohatí a hlavním principem a cílem je majetek. V oligarchii mohou hrát roli i jiné charakteristické rysy, než je bohatství, a to například urozený původ a výchova. Tyto rysy však nejsou tak podstatné, jako majetek.¹⁵⁵

Aristotelés rozlišuje čtyři druhy oligarchie.

První druh je ze všech nejmírnější a vládci vládou v souladu se zákonem, kdy přístup k úřadům je dán majetkovým výměrem. Majetkový výměr zde musí být vysoký pro přístup k nejdůležitějším úřadům, kdy chudobní nemají žádný podíl.

Druhý druh je výlučnější. Výměr úřadu je rovněž vysoký a funkce zde vykonávají ti, co úřad již zastávají. Vládci vládou v menším počtu, než v případě umírněné oligarchie. V tomto typu je vláda v souladu se zákonem, avšak je doplněna vlastním zájmem účastníků.

Třetí druh je ještě více omezen a zahrnuje opatření za účelem toho, aby členství ve vládoucí třídě bylo dědičné.

Čtvrtým druhem je čistá a nesmíšená forma oligarchie neboli *dynasteia*, což je řecké označení pro vládu velmožů. Vládci vládou bez ohledu na zákony a jsou bohatší než v předchozích třech kategoriích.¹⁵⁶

¹⁵⁴ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 88-91

¹⁵⁵ Tamtéž, 92 s.

¹⁵⁶ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 158 s.

3.3.5 Demokracie

Aristotelés přiřazuje demokracii ke třem druhům zvrácených zřízení (tyranie, oligarchie a demokracie), avšak považuje ji za nejméně špatnou. Demokracie doslova znamená vláda lidu (*dému*). V Aténách byla demokracie po století převažující forma vlády, a proto jí Aristotelés věnuje větší pozornost. Cítil povinnost toto zřízení analyzovat a podrobit jej kritice. Charakteristickým principem demokracie je svoboda, která má dva prvky: za prvé, svobodný původ je demokratickým předpokladem nabytí občanských práv; za druhé, svoboda ve smyslu „žít, jak si kdo přeje“ je cílem demokracie. Demokratické způsoby organizování prvků vlády jsou odvozeny z víry v rovnost. Hlavní demokratickou metodou je diskuse, všichni diskutují o všech otázkách. Je tomu tak i u soudní metody, kdy o jednotlivých případech bude rozhodovat porota, která je vybraná z lidu. V demokracii je také zavedena placená účast na sněmu a placené vykonávání jiných politických povinností, aby se každému zajistila účast bez finanční újmy. Úřady jsou přístupné každému, a pokud je třeba výběru, uskutečňuje se spíše losem než volbou. V demokracii je stanovena krátká doba pro vykonávání úřadu a také je zde omezené právo na opětovné jmenování, a to proto, aby úředníci nezískali příliš velkou moc.¹⁵⁷

Aristotelés popisuje čtyři druhy demokracie, které jsou rozděleny od umírněné až po extrémní formu (podobně tomu je tak i u oligarchie).

První druh umírněné demokracie je založen na rovnosti, kdy nezáleží na tom, zda je člověk chudý či bohatý. Všichni jsou si rovni a vláda je vykonávána v mezích stanovených zákonem. Rozhoduje většina a právě tato demokracie se nejvíce podobá té naší dnešní.

Druhý druh demokracie je podobný, jako první. Rozdíl spočívá v tom, že pro úředníky existuje jistý majetkový výměr. Tento výměr je však nízký, proto se mohou vlády účastnit ti, kteří mají nějaký menší majetek. Vláda je vykonávána podle zákona.

Ve třetím druhu demokracie hraje hlavní roli občanství. Vládou zde občané, kteří jsou bezúhonní, proto mohou mít podíl na státní moci, ovšem stále je vláda podřízena zákonům. Čtvrtý druh extrémní demokracie je podobný jako ten předchozí s rozdílem, že hlavní slovo zde mají občané, kteří rozhodují na základě hlasování. Objevují se zde lidové dekrety, které nepodléhají zákonné normě. Lidový sněm je snadno ovlivnitelný demagogy. Podle Aristotela se lidé stávají samovládcem, neboť neuznávají zákon, proto se tento typ demokracie podobá spíše tyranii.¹⁵⁸

¹⁵⁷ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikymenh, 1998. 94 s.

¹⁵⁸ ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 156-157 s.

Podle Aristotela je demokracie zhoršenou odrůdou *politeie*. Hlavním důvodem, proč Aristotelés nepovažoval demokracii za dobrou formu vlády je ten, neboť se více ohlíží na chudé obyvatelstvo, než aby hlavním cílem byl obecný prospěch. Aristotelés však uznává, že demokracie je to nejmenší zlo ze všech špatných forem vlády, neboť má v sobě i kladné znaky, jako je rovnost.¹⁵⁹

3.3.6 *Politeia* (timokracie)¹⁶⁰

Politeia je dobrá forma vlády, která je definována jako vláda mocných ve společném zájmu. Charakteristické rysy jsou kombinací oligarchie a demokracie, protože jsou nejběžnějšími formami zřízení. *Politeia* je politické zřízení, jehož forma existovala jen zřídka kdy, pokud vůbec. Je to abstraktní ideál, který sloužil jako měřítko pro zvrácené formy oligarchie a demokracie. Aristotelés však označoval některá zřízení jiných měst jako *politeie*, pravděpodobně proto, že se blíží ideální *politeii*, a proto si zasluhují toto označení.¹⁶¹

Politeia je zřízení, které je nejlepší pro většinu obcí a lidí. Ideálním státem podle Aristotela je aristokracie, ale kdyby si měla činit nárok na to, být lepší než *politeia*, Aristotelés ji neuznává za nejlepší pro většinu obcí a lidí. Musíme si položit otázku, proč je *politeia* nejlepší pro obce a lidi, když se téměř nikde neobjevuje a je tedy nedosažitelná, jak tedy může být nejlepší? Pro Aristotela bylo důležité, aby obce měly nějakou z charakteristických vlastností, abychom mohli říci, že mají na *politeii* jistý podíl. Neměli bychom se však snažit být blíže *politeii*, než přísluší konkrétnímu společenství. Aristoteles si byl vědom toho, že je zbytečné vnucovat určité zřízení společnosti, která je nedokáže podporovat a vést.¹⁶²

S ohledem na socioekonomickou podobu tehdejších řeckých států, nejvhodnější formou zřízení je buď demokracie, nebo oligarchie. Podle Aristotela by vládce měl učinit vše pro to, aby zpevnil zřízení tím, že zapojí do dění i střední třídu a tím směřovat k dosažení aspoň některých charakteristických rysů *politeie*. *Politeia* totiž spočívá v nadvládě střední třídy, tím je větší šance, že se zamezí revolucím.¹⁶³

¹⁵⁹ Tamtéž, 120 s.

¹⁶⁰ V Etice Nikomachově dává Aristoteles přednost pojmenování timokracie.

¹⁶¹ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 97-99 s.

¹⁶² Tamtéž, 139-141 s.

¹⁶³ MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 142 s.

4 Využití tématu ve výuce společenských věd a občanské výchovy

Na základních školách, v rámci občanské výchovy, se mnohdy nesetkáme s filosofií možná i z toho důvodu, že pro žáky není jednoduché ji pochopit. Studenti se poprvé o filosofii jako takové dozvídají na středních školách a gymnáziích v rámci výuky společenských věd. Aristotelés, jako myslitel a filosof, patří k nejvýznamnějším myslitelům starověké epochy, proto mu učitelé věnují zvláštní pozornost.

Základním cílem občanské výchovy je žáky vychovávat. Žáci se seznamují s mravními principy a pravidly společenského chování, kterými by se měli řídit. Učí se zodpovědnosti za své názory, činy i důsledky svého jednání. Dostává se jim občanské a právní povědomí o státu a zemi, ve které žijí. Seznamují se s různými formami vlády a se základy mnohých ideologií. Žáky bych upozornila na to, že již v antice se lidé zabývali mravními principy a pravidly chování. Z tohoto důvodu bych upozornila právě na Aristotela, který postavil základy etiky na mravních a rozumových ctnostech. Nezacházela bych úplně do detailů, ale vyzdvihla bych hlavní mravní ctnosti jako statečnost, umírněnost, pravdivost, sebeovládání, potlačování hněvu a přívětivost k druhým. Vysvětlila bych žákům, že i Aristotelés myslel na to, že bychom neměli nic přehánět. Sami v sobě bychom měli nalézt určitý střed a chovat se k druhým tak, abychom nikomu nepůsobili žádné problémy. Dále bych připomněla Aristotelův kladný vztah k přátelství, a vysvětlila žákům, že přátelství je v život důležité a měli bychom si vážit všech, kteří nám své přátelství nabízejí. Aristotelés apeloval na důležitost přátelství jak v lidském životě, tak i ve státě. Je nutné Aristotelovi myšlenky formulovat tak, aby byly pro žáky srozumitelné a pochopitelné s ohledem k věku žáků.

Kdyby se každý člověk choval aspoň trochu dle Aristotelových ctností a vážili bychom si svých přátel, možná by i svět byl lepší a lidé by se k sobě chovali jinak. Každý by se měl naučit ovládat svůj hněv. Měli bychom být přívětiví a respektovat druhé jako sobě rovné. Pak by možná nebylo tolik násilí a válek, kvůli pošetilým věcem či odplatě, kterou mimochodem Aristotelés odsuzoval. Ovšem jak pravil Aristotelés, je na každém z nás, jakou se dáme cestou.

Co se týče rozumových ctností, vychovávala bych děti k tomu, aby si stáli za svými názory a měli je dostatečně argumentačně podložené. Naučili se respektovat jiné názory

a pochopili, že správný není jen jejich názor, ale mohou vedle sebe existovat i odlišné pohledy na stejnou věc.

Aristoteles ve svém učení o rozumových ctnostech klade důraz na vědění a pochopení začátku. Na základě správného pochopení začátku, je každý jedinec schopen vyvodit i správný závěr.

Aristotelovu politiku bych v občanské výchově využila k tomu, abychom si připomněli základní formy státního zřízení a uvědomili si, ve kterých zemích se tyto formy stále objevují nebo objevovali.

Na středních školách a gymnáziích je Aristotelovo pojetí etiky a politiky standardně zařazeno do výukových osnov. Vzhledem k věku studentů, probírala bych tyto témata více do hloubky. Přistoupila bych i k diskusi, kde bychom se zabývali například otázkami o rovnosti žen ve státě, o jednotlivých státních zřízeních, které studenti považují za správné a proč. Jednotlivé ctnosti v etice probereme na jednotlivých příkladech z jejich okolí. Je důležité znát každý použitý příklad co nejlépe, aby diskuze mohla být usměrňována a nezvrhla se k neopodstatněnému odsouzení. Také bych do výuky zahrнула nějaká významná díla, která se zabývají právě Aristotelovou politikou a etikou například spis *Etika Nikomachova* a Aristotelova *Politika*. Studenti by mohli předčítat různé Aristotelovy myšlenky, týkající se tématu, ovšem vymezila bych maximálně deset minut z výuky. Myslím si, že by to oživilo výuku, a také přispělo k většímu pochopení učiva.

Jako budoucí pedagog bych byla ráda, aby žáci a studenti mému výkladu porozuměli, těšili se na mé hodiny, ve kterých bych se snažila co nejvíce žáky a studenty zapojit nejen do diskuse, ale i k přemýšlení nad sebou samými a nad svým chováním vůči druhým. Ráda bych i formou hry vytvořila nějaké křížovky či pracovní listy týkající se tématu, z vlastní zkušenosti vím, že tyto aktivity žáci kladně vítají, obzvlášť na základní škole.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce je více přiblížit Aristotelovo pojetí etiky a politiky, kde jsem se snažila, v jednotlivých kapitolách, vystihnout hlavní rysy daného tématu. Dalším cílem práce je následné využití tématu ve výuce. Po přečtení mé bakalářské práce, by měl být čtenář schopný orientovat se v základních pojmech týkající se Aristotelovy etiky i politiky. Hlavní prameny *Etika Nikomachova* a *Politika*, mohou být pro čtenáře obtížným čtivem, proto jsem se snažila svou práci napsat ve srozumitelnějším jazyce, aby se čtenář dobře orientoval v základních pojmech a lépe porozuměl Aristotelovým úvahám.

V každé skupině žáků nebo studentů se najdou příklady diametrálně odlišných charakterů včetně prostředí, ze kterého jednotliví žáci a studenti pocházejí. Úkolem pedagoga je každou takovou skupinu studentů vést tak, aby bylo možné po nějaké době společné práce říct, že se podařilo usměrnit jejich myšlení, přiblížit všem stejné možnosti poznání, zpřístupnit názory jednotlivých žáků a studentů uvnitř každé skupiny (třídy) a přiblížit oba názorové protipóly ve skupině k jejímu středu. To je i cíl Aristotelova učení ve středu je umírněnost, ve středu je poznání, ve středu je vyrovnanost v myšlení. Aristotelovým cílem je dosažení dobra za pomoci vzdělané společnosti. Každá skupina lidí má v jeho pojetí svou nezastupitelnou funkci. Pokud jednotlivé skupiny budou spolupracovat a vzájemně se obohacovat jak vědomostmi a věděním, tak i mravními principy, tím bude společnost jako celek lepší.

Posláním a prací pedagoga na všech stupních je připravit mladou generaci na cestu životem.

Každý člověk prožívá v životě vzestupy i pády. Pokud bude jeho myšlení a uvažování v rovnováze - tedy ve středu, bude lépe schopen řešit všechny nástrahy a problémy, které ho potkají. Rozumově dokáže zvážit pro a proti včetně důsledku svého jednání a dopadu svých rozhodnutí na své okolí.

Seznam literatury:

1. ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 493 s. ISBN 80-901796-7-3
2. ARISTOTELÉS, *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. 231 s. ISBN 80-7298-125-0
3. ARISTOTELÉS, *Politika I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. 159 s. ISBN 80-86005-92-5
4. AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Nikomachově. II. Kniha*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2013. 233 s. ISBN 978-80-87183-61-8
5. ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*. 3. vyd. Praha: Academia, 2001. 292 s. ISBN 80-200-0953-1
6. MULGAN, R. G., *Aristotelova politická teorie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. 199 s. ISBN 80-86005-69-0
7. REZEK, P., *Spravedlnost jako zdatnost*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 109 s. ISBN 80-86005-04-6
8. SYNEK, S., *Lidská přirozenost jako úkol člověka*. 1. vyd. Praha: Togga ve spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2011. 256 s. ISBN 978-80-87258-53-8
9. ŠRAMO, J., *Aristoteles ze Stageiry*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012. 18 s. ISBN 978-80-87638-01-9
10. TRETERA, I., *Nástin dějin evropského myšlení*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1999. 374 s. ISBN 80-7185-243-0

11. VERGELY, B., *Aristoteles aneb umění moudrosti*. 1. vyd. Praha: KMa s. r. o., 2008. 65 s. ISBN 978-80-7309-619-9

12. ŽEGKLITZ, J., *Velké postavy politické filosofie*. Praha: Občanský institut, 1996. 223 s. ISBN 80-901659-5-8

Anotace

Jméno a příjmení:	Barbora Láholová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Aristotelés a jeho pojetí etiky a politiky
Název v angličtině:	Aristotle and his concept of ethics and politics
Anotace práce:	Cílem mé bakalářské práce je více přiblížit Aristotelovo pojetí etiky a politiky, kde jsem se snažila, v jednotlivých kapitolách, vystihnout hlavní rysy daného tématu. Dalším cílem práce je následné využití tématu ve výuce. V etice rozebírám ctnosti, spravedlnost a přátelství. V politice obec (<i>polis</i>), domácnost a státní zřízení.
Klíčová slova:	Aristotelés, etika, dobro, blaženost, spravedlnost, politika, polis, domácnost, státní zřízení, politeia
Anotace v angličtině:	The aim of my bachelor degree study is to analyse Aristotle's concepts of ethics and politics. Main features of each were then studied in closer detail in individual chapters of this work. Another aim is to then use the theme in education. In ethics analyze virtue, justice and friendship. In politics polis, home and state system.
Klíčová slova v angličtině:	Aristotle, ethics, good, blessedness, justice, policy, polis, home, state system, politeia
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	42 s.
Jazyk práce:	Český